

Antisemitisme en Islamofobie:

Te vergelijken fenomenen?

Scriptie ter afsluiting van de Master Religies in hedendaagse samenlevingen

Onder begeleiding van: Dr. Welmoet Boender

Departement Religiewetenschap en Theologie

Faculteit Geesteswetenschappen

Universiteit Utrecht

L.K. Somhorst

Studentnummer: 3146804

8 juli 2014

Inhoud

1. Inleiding	1
1.1 De Nederlandse situatie	1
1.2 Motivatie, benadering en methodologie	5
1.3 Opzet	6
2. Wat zijn de gelijkenissen tussen antisemitisme en islamofobie?	
<i>Argumenten uit het wetenschappelijk debat</i>	7
2.1 Vorming van groepsidentiteit en stereotype beeldvorming van 'de Ander'	7
2.2 Het zondebok-principe	11
2.3 Racialisering	12
2.4 Semieten	16
2.5 Samenvattend	18
3. Wat zijn de verschillen tussen antisemitisme en islamofobie?	
<i>Argumenten uit het wetenschappelijk debat</i>	20
3.1 Politieke context: purificatie natiestaat versus verdediging van Europa	20
3.2 Historische achtergrond van modern antisemitisme (tot eind 19 ^e eeuw)	23
3.3 Kolonisatie: een 'eigen' geschiedenis van moslims	25
3.4 Historische achtergrond islamofobie	26
3.5 Terminologische onenigheid	26
3.6 Religieuze essenties en beschuldigingen	27
3.7 De Paradox	29
3.8 Samenvattend	29
4. In hoeverre is een gelijkstelling van antisemitisme en islamofobie terecht?	
<i>Een analyse van het debat</i>	31
4.1 Subjectiviteit in argumentaties	31
4.2 Verschillen binnen de twee kanten	32
4.3 Kritiek op Bunzl	33
4.4 <i>Islamkritiek, waar ligt de grens?</i>	36

5. Conclusies	39
6. Literatuurlijst	41
7. Bijlage	45

1. Inleiding

1.1 De Nederlandse situatie

Sinds de Nederlands politicus Frits Bolkestein in 1991 zijn 'Luzernrede' uitspraak is de schaduwkant van de multiculturele samenleving in het publieke debat in Nederland bespreekbaar geworden. Tijdens het congres van de Internationale Liberale in Zwitserland was Bolkestein's conclusie aangaande integratie van moslims in Europa duidelijk: moslims zouden zich moeten aanpassen aan de liberale waarden van de westerse democratieën. Sindsdien hebben de massa-immigratie van moslims naar Nederland en de integratieproblematiek de multiculturele discussie aangedreven. Paul Scheffer wist met zijn opiniestuk 'Het multiculturele drama' (2000)¹ ook politiek-links in het debat te betrekken. Gedurende de jaren 2001 en 2002 maakte Pim Fortuin op controversiële wijze van de 'mislukte integratie' van allochtonen een belangrijk politiek agendapunt. Na de politieke carrières van Ayaan Hirsi Ali (2002-2006) en Rita Verdonk (2006-2011), is de laatste jaren het geluid van Geert Wilders en zijn Partij Voor de Vrijheid overheersend geweest in het politieke islamdebat. Wilders ziet de islam als een gevaarlijke ideologie en moslims in Nederland en Europa als potentiële overheersers. Hij spreekt veel in 'zij'- en 'wij'-termen en benadrukt de onoverkomelijke verschillen tussen de islam en het Westen en de inferioriteit van de islamitische cultuur en normen en waarden.² Zijn populistische campagne en grote populariteit onder een deel van het Nederlandse volk geven zijn mening extra lading. Door zijn scherpe taalgebruik met betrekking tot moslims en de islam, zijn er de afgelopen jaren verschillende mensen opgestaan die zich ernstig zorgen maken. Door sommigen wordt gewezen op een parallel met het gedachtegoed en de opkomst van de nazi's in de jaren '30 van de vorige eeuw.

Er ontstond veel ophef in Nederland toen Wilders tijdens de Algemene Beschouwingen op 16 september 2009 zijn idee van de 'kopvoddentax' introduceerde. Het voorstel werd, zoals vaker bij Wilders, vergezeld van een provocerend betoog³:

"Voorzitter, een beter milieu begint bij jezelf. Heel veel Nederlanders ergeren zich aan de vervuiling van de publieke ruimte door de Islam. Oftewel ons straatbeeld gaat op sommige plekken steeds meer lijken op het straatbeeld van Mekka en Teheran. Hoofddoekjes, haardbaarden, Burka's, mannen in rare lange witte jurken. Voorzitter, laten we daar eens een keer iets aan doen. Laten we onze straten terug veroveren. Laten we zorgen dat Nederland er eindelijk weer uit gaat zien als Nederland. En die hoofddoekjes, voorzitter, zijn echt een teken van onderdrukking van de vrouw, een teken van onderwerping, een

---

¹Paul Scheffer, 'Het Multiculturele Drama', *NRC-Handelsblad* (29 januari 2000).

²Zie bijvoorbeeld: Geert Wilders, *Verantwoordingsdebat 2009. Spreektekst* (28 mei 2009), bron: http://www.pvv.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=2012&Itemid=1.

³De volledige toespraak van Geert Wilders is in deze scriptie opgenomen als bijlage 7.1.

teken van verovering. Het is het symbool van een ideologie die er op uit is om ons te koloniseren. Daarom voorzitter, tijd voor de grote schoonmaak van onze straten. Als onze nieuwe Nederlanders zo graag hun liefde voor deze zevende eeuwse woestijn ideologie willen tonen, dan moeten ze dat maar doen in een islamitisch land, maar niet hier, niet in Nederland.”⁴

Ikonpastor Bram Grandia reageerde publiekelijk geschokt op Wilders voordracht. Grandia is één van de opiniemakers in Nederland die aan de bel trekt vanwege een volgens hem zorgwekkende koers van Wilders. Niet alleen het voorstel van de kopvoddentax zelf is voor Grandia alarmerend, ook Wilders verdere taalgebruik zoals in bovengenoemde naar voren komt. “Hij gebruikt de metafoor van het milieu [...], het schoonmaken en het veroveren van de straten. Hij denkt in oorlogstermen en in zuiveringstermen,”⁵ aldus Grandia. Wilders gebruikt de term 'haardbaarden'. Grandia legt uit dat je dit kan interpreteren als een synoniem voor 'haatbaarden', een veel gebruikt scheldwoord voor moslims.⁶ Het woord vinden we terug op extreemrechtse sites als Stormfront⁷. Grandia ziet in Wilders taalgebruik een parallel met de jaren '30 van de vorige eeuw. Hij verwijst naar een plaatje uit het Duitse kinderboek 'De giftige paddenstoel' (*Der Giftpilz*) uit 1938. “In het boek wordt aan Duitse arische kinderen onderwezen waaraan je de Jood kunt herkennen. Op een van de plaatjes staan een aantal Joden bij elkaar in lange zwarte gewaden met lange baarden. Het commentaar bij het plaatje is: 'Zie ze daar eens, die luisbaarden met hun smerige wijd uitstaande oren’.”⁸ Op eenzelfde manier worden moslims nu doormiddel van haattaal vastgezet in een negatief beeld⁹. Dit effect wordt bereikt door de hatelijke benaming 'haatbaarden' die gemakkelijk blijft hangen, en door een bevolkingsgroep te reduceren tot uiterlijke kenmerken. Op grond van hun hoofddoeken, baarden en djellaba's worden moslims gecategoriseerd als vervuilers, aldus Grandia. Ook het, in zijn ogen, inhumane vreemdelingenbeleid, baart Grandia zorgen.

Grandia staat hierin niet alleen. Al eerder zette de verdergaande polarisatie in Nederland volgend op de moord op Theo van Gogh (2 november 2004) journalist en auteur Geert Mak ertoe aan het pamflet *Gedoemd tot kwetsbaarheid*¹⁰ te schrijven. Hierin brengt hij zijn visie op de periode

---

⁴ Geert Wilders (PVV), *Algemene Beschouwingen Termijn 1* (16 september 2009).

⁵ Bram Grandia, *Inleiding op de conferentie Pastoraat en Populisme* (13 november 2009), bron: <http://www.geloveninsamenleven.nl/index.php/doelgroepen/pastores-en-imams/materiaal/pastoresimams/78-materiaal/populisme/109-predikant-en-populisme-voorbij-hitte-kilte-en-lauwheid>.

⁶ Januari 2009 werd Geert Wilders aangeklaagd wegens het aanzetten tot discriminatie en haat. Vanwege het proces dat tegen hem liep, gebruikt Wilders in deze toespraak volgens Grandia een verzachtende term die hem niet verder in discrediet kan brengen.

⁷ <http://www.stormfront.org>.

⁸ Bram Grandia, 'Taal Wilders doet mij denken aan jaren 30', ingezonden stuk in: *Trouw* (12 januari 2010), bron: <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1083067/2010/01/12/Taal-Wilders-doet-mij-denken-aan-jaren-30.dhtml>.

⁹ Grandia baseert zich hier op een theorie van Lucien van Liere over populisme en taal. Van Liere beschrijft daarin hoe haattaal haar onderwerp vastklemt in de definitie. Er is geen ruimte meer voor subjectiviteit en context, met dehumanisering tot gevolg. Zie: Lucien van Liere, *Geweld, genade en oordeel* (Uitgeverij Kok 2006) 71.

¹⁰ Geert Mak, *Gedoemd tot kwetsbaarheid* (Atlas, Amsterdam 2005).

na de moord, een tegengeluid voor een Nederland waar angst en haat steeds meer de overhand kregen. Mak legt in zijn boek onder andere een link tussen de film *Submission* (2004) van Ayaan Hirsi Ali en Theo van Gogh en de film *Der Ewige Jude* van Joseph Goebbels (1940). Beiden laten volgens Mak weerzinwekkende beelden van gedragingen binnen de islam / het jodendom zien en koppelen deze aan teksten uit de Koran / Talmoed. Deze link met de heilige geschriften zorgt ervoor dat álle aanhangers van de religie bij het verwerpelijke gedrag worden betrokken.¹¹ Ook Mak benadrukt in zijn pamflet het schuilende gevaar in het ontstaan van een nieuwe taal, de manier waarop mensen kunnen worden meegesleept door een bepaald jargon en hier ook naar kunnen gaan handelen. Dit proces wordt volgens Mak in Nederland zichtbaar: nieuwe termen leiden tot generalisering, gebrek aan nuance en discriminatie. Hij legt hier wederom een link met de taalveranderingen in het Derde Rijk.¹²

Ook publicist Thomas von der Dunk kunnen we in de categorie van bezorgden scharen. In 2011 werd zijn inbreng voor de jaarlijkse Willem Arondéuslezing geweigerd omdat de inhoud te partijpolitiek zou zijn. Op een alternatieve Arondéuslezing hield von der Dunk alsnog zijn verhaal, *Het nieuwe taboe op de oorlog*, waarin hij uitdrukkelijk oproept tot waakzaamheid. Hij bepleit dat er opvallende parallellen waarneembaar zijn tussen de PVV en de Nazipartij. Hij stelt dat de ideologie die ten grondslag ligt aan ons democratisch parlementair stelsel in gevaar is doordat de PVV een deel van de Nederlandse bevolking discrimineert op basis van demonisering van hun religie. Het gelijkheidsbeginsel in de grondwet, gelijkheid voor alle burgers ongeacht godsdienst, afkomst of stand, komt hierdoor in gevaar. Voor het eerst sinds 1945 bestaat er een grote politieke stroming in Nederland met uitgangspunten die tegen dit gelijkheidsbeginsel in gaan. Von der Durk betoogt: al pleit Wilders niet voor genocide, wat hij wel bepleit is in strijd met de rechtstaat.¹³ En von der Dunk gaat verder:

“Ideologisch zijn er, naast tijdgebonden verschillen - anti-islamisme in plaats van antisemitisme bijvoorbeeld, waarbij het Eurabische kalifaat in de plaats van de joodse wereldsamenzwering gekomen is - in elk geval de nodige overeenkomsten tussen het rechtse populisme van de jaren dertig en van vandaag: de retrospectieve valse idylle van een zuiver 'Nederland voor de Nederlanders', het evidente vijandbeeld, de met haatzaaien jegens minderheden gepaard gaande xenofobie, de gekunstelde zwart-wit-tegenstelling tussen 'het volk' en 'de elite', een Rousseauniaans idee van een door die elite genegeerde volonté generale, het gebrek aan openbaar intern debat, de hang naar een sterke leider die in direct contact zou staan met het volk en die ook als enige naar buiten het woord voeren

---

¹¹ Geert Mak, *Gedoemd tot kwetsbaarheid*, 69-70.

¹² Ibidem 59-60.

¹³ Tekst alternatieve Arondéuslezing: Thomas von der Dunk, *Het nieuwe taboe op de oorlog* (11 april 2011), bron: <http://www.trouw.nl/tr/nl/4492/Nederland/article/detail/1881419/2011/04/27/Tekst-alternatieve-Arondeuslezing-Het-nieuwe-taboe-op-de-oorlog.dhtml>.

mag.”¹⁴

De zorgen van Grandia, Mak en Von der Dunk worden vergroot door de *salonfähigkeit* die de, - volgens hen- stigmatiserende uitspraken over moslims, omringt.

Er zijn echter ook tegengeluiden te horen, die de parallel tussen islamofobie en antisemitisme ongepast vinden. In Nederland kunnen we personen als columnist Sylvain Ephimenco, rechtsgeleerde en filosoof Paul Cliteur, schrijver Leon de Winter en publicist Paul Scheffer aan deze kant scharen. Sylvain Ephimenco geeft met zijn boek *Gedwongen tot weerbaarheid* harde kritiek op Geert Mak's standpunt in *Gedoemd tot kwetsbaarheid*. In zijn column in *Trouw* noemt hij Mak een 'doordrivende populist'.¹⁵ Hij maakt in de bundeling van zijn columns duidelijk dat kritiek op de islam juist terecht en noodzakelijk is. In zijn columns waarschuwt Ephimenco voor de religieus orthodoxe denkbeelden van de islam, moslimfundamentalisme en de -volgens hem- zorgwekkende mate van tolerantie en cultuurrelativisme.¹⁶ Ook Manfred Gerstenfeld, voormalig bestuursvoorzitter van het onderzoeksinstituut Jerusalem Centre for Public Affairs, stelt in een artikel in *de Volkskrant* dat de verschillen tussen islamofobie en antisemitisme te groot zijn om deze vormen van discriminatie gelijk te stellen.¹⁷ Zo bestaat vanuit de islam een felle bekeringsdrang. Het jodendom heeft deze neiging tot proselieten maken niet. Geweld en intimidatie zijn bij moslims legitieme middelen die ingezet mogen worden bij bekering en het voorkomen dat gelovigen de religie verlaten. Hier gaat volgens Gerstenfeld een duidelijke dreiging vanuit. Ook zou vanuit de islam een streven naar wereldheerschappij uitgaan. Joden werden hier door de geschiedenis heen ook van verdacht maar bij hen is dat enkel antisemitische propaganda, aldus Gerstenfeld. Islamofobie vloeit echter voort uit concreet geweld en terroristische aanslagen. Ook Paul Scheffer sluit zich hier bij aan. Gerstenfeld citeert Scheffer uit een lezing waarin hij stelt dat een vergelijking tussen antisemitisme en islamofobie onterecht is omdat deze “verdoezelt dat 11 september heeft plaatsgevonden en dat de wereld sindsdien veranderd is.”¹⁸ De argumentatie van de kant die Ephimenco, Gerstenfeld en Scheffer vertegenwoordigen, richt zich ook op het principe van de vrijheid van meningsuiting: er moet kritiek op de islam kunnen worden gegeven zonder dat je dan gelijk als islamofob bestempeld wordt. Wanneer het gaat om radicale moslims is kritiek volgens hen bovendien meer dan gegrond: door terroristische aanslagen en geweld gelegitimeerd vanuit de islam is reden tot angst gerechtvaardigd.

---

¹⁴ Tekst alternatieve Arondéuslezing: Thomas von der Dunk, Het nieuwe taboe op de oorlog (11 april 2011), bron: <http://www.trouw.nl/tr/nl/4492/Nederland/article/detail/1881419/2011/04/27/Tekst-alternatieve-Arondeuslezing-Het-nieuwe-taboe-op-de-oorlog.dhtml>.

¹⁵ Sylvain Ephimenco, *Trouw* (2005), bron:

<http://www.geertmak.nl/nl/Land/Boeken/Gedoemd%20tot%20kwetsbaarheid/>

¹⁶ Sylvain Ephimenco, *Gedwongen tot weerbaarheid* (Houtekiet, Antwerpen 2005).

¹⁷ Manfred Gerstenfeld, 'Islamofobie is niet hetzelfde als antisemitisme. Angst en wantrouwen. Gaan we terug naar de jaren '30?', in: *De Volkskrant*, sectie: *Forum* (1 februari 2008) 11.

¹⁸ Ibidem.

1.2 Motivatie, benadering en methodologie

Het hierboven besproken debat in Nederland is representatief voor het islamdebat in Europa. Ook hier drukt de angst voor- en afkeer tegen de islam een grote stempel op het islamdebat op dit moment. De discussie over het feit of islamofobie vergelijkbaar is met antisemitisme, geeft het debat daarnaast vaak een scherpe rand. Vanwege de plek die de holocaust inneemt als uniek historisch trauma, ligt een gelijkstelling met antisemitisme gevoelig.

Ondanks deze ongenaakbare positie die antisemitisme in onze Europese geschiedenis inneemt wil ik in deze scriptie de mogelijkheid van een gelijkstelling tussen antisemitisme en islamofobie onderzoeken. Juist in dit ingewikkelde krachtenveld, wil ik mijn visie toevoegen aan dit debat dat door de groei van islamofobie onder de aandacht is gekomen.

Islamofobie zal in deze scriptie gedefinieerd worden als de haat, angst en vijandigheid tegenover de islam en moslims. Getypeerd door het toekennen van negatieve stereotypen aan moslims en resulterend in uitsluiting en discriminatie¹⁹. De vijandigheid naar joden toe heeft een lange geschiedenis, en hoewel deze zeker in acht zal worden genomen in deze scriptie (net als de voorgeschiedenis van de vijandigheid naar moslims toe), zal naar een gelijking met het moderne antisemitisme worden gekeken. Het moderne antisemitisme uit de eind 19^e en begin 20^e eeuw, toen een puur religieus anti-judaïsme werd losgelaten, de haat en afkeer tegenover joden en het jodendom groeiden en antisemitisme een sociaalpolitieke beweging in gang zette.²⁰

De beladenheid van de gelijkstelling maakt het ingewikkeld de vraag of deze terecht is duidelijk te onderzoeken. Wetenschappers spreken zich hier veelal niet zwart-wit over uit. Daarom inventariseer ik in deze scriptie eerst de gelijkenissen die aan de ene kant genoemd worden door wetenschappers die vinden dat antisemitisme en islamofobie vergelijkbare verschijnselen zijn. Vervolgens beschrijf ik de verschillen die genoemd worden door de wetenschappers die dit niet zo zien. Van hieruit zal er een meer helder beeld ontstaan van de voor- en tegenargumenten in het vergelijkingsdebat. Ook wordt zo meer inzicht verworven in de problematiek en de lading die een gelijkstelling met zich mee brengt. Van hieruit zal ik zelf een analyse maken en concluderen of een gelijkstelling van de verschijnselen terecht is. De onderzoeksvraag in deze scriptie wordt dan ook verdeeld in een beschrijvende vraag en een evaluerende vraag:

Hoe wordt in het hedendaagse Europese islamdebat gedacht over een gelijkstelling van islamofobie en antisemitisme en in hoeverre is deze gelijkstelling terecht?

De onderzoeksvraag wordt onderverdeeld in de volgende deelvragen:

1. Wat zijn de argumenten van internationale wetenschappers die aangeven dat hedendaagse islamofobie gelijkenissen vertoont met het antisemitisme van de eind 19^e

---

¹⁹ John L. Esposito & Ibrahim Kalin (ed.), *Islamophobia. The challenge of pluralism in the 21st century* (Oxford, Oxford University Press 2011) introduction xxiii.

²⁰ J. Katz, *From Prejudice to Destruction: Antisemitism 1700-1933*, (Cambridge 1980) 1-10.

eeuw en de eerste helft van de 20^e eeuw?

2. Wat zijn de argumenten van internationale wetenschappers die aangeven dat een gelijkstelling tussen islamofobie en antisemitisme onterecht is?
3. Hoe kunnen de argumenten tegen elkaar worden afgewogen en in hoeverre is een gelijkstelling van antisemitisme en islamofobie terecht?

In deze scriptie zal ik gebruik maken van literatuuronderzoek. Omdat een analyse van het wetenschappelijk debat centraal staat is dit de meest voor de hand liggende methode. Degenen die in de discussie besproken worden zijn grotendeels²¹ gerenommeerde wetenschappers met een weloverwogen betoog. Deze wetenschappers staan centraal in het debat en regelmatig reageren zij op- en verwijzen zij naar elkaar. Ik laat in deze scriptie dertien wetenschappers aan het woord met een bijdrage in het debat rondom een vergelijking van antisemitisme en islamofobie. De werken die ik gebruik in de analyse van het islamdebat zijn allen recente bijdragen van wetenschappers, verschenen tussen 2003 en 2013.

Er is veel geschreven over islamofobie en nog veel meer over antisemitisme, maar een concrete analyse van een vergelijking tussen de twee is minder veelvoorkomend. Dit maakte het gemakkelijk een snellere selectie te maken van de wetenschappers die hier aan bod komen.

1.3 Opzet

In de volgende twee hoofdstukken zullen de beide 'kampen' in het debat aan het woord komen. In hoofdstuk 2 zal eerst gekeken worden naar internationale wetenschappers die zich scharen aan de kant van Grandia, Mak en von der Dunk. Met welke argumenten komen zij? En op welke gebieden liggen de parallellen volgens hen? In het derde hoofdstuk zullen de tegenargumenten aan bod komen: de wetenschappers die zich scharen aan de kant van Ephimenco, Gerstenfeld en Scheffer. Waarom is volgens deze wetenschappers een gelijkstelling tussen antisemitisme en islamofobie niet terecht? Welke historische achtergronden spelen hierbij een rol volgens hen? En waarom is waakzaamheid naar de islam toe volgens sommigen terecht? Daarna zal in het vierde hoofdstuk door middel van een eigen analyse de vergelijking uitgebreid uiteengezet worden. Ten slotte volgt de conclusie waarin de hoofdvraag beantwoord zal worden.

---

²¹ In hoofdstuk 2 bespreek ik Nazir Ahmed met een toespraak die hij in 2000 op de World Jewish Congress hield. Ook al raakte hij later in diskrediet vanwege controversiële en antisemitische uitspraken. Ik heb er voor gekozen hem toch in deze scriptie aan bod te laten komen. Hij hield een afgewogen betoog en haalde voor de discussie een waardevol voorbeeld aan. In hoofdstuk 3 bespreek ik Manfred Gerstenfeld. Niet een gespecialiseerd expert op dit thema. Maar door zijn ervaring als voorzitter van bestuur bij de Jeruzalem Center of Public Affairs toch een interessante speler in het debat. Daarnaast verwoordt hij veel gevoelens die in de maatschappij en onder opiniemakers leven. Hij spreekt zich expliciet uit, iets waar sommige wetenschappers zich minder snel aan waagden en wat ik ook miste in het wetenschappelijke debat.

2. Wat zijn gelijkenissen tussen antisemitisme en islamofobie?

Argumenten uit het wetenschappelijk debat

In dit hoofdstuk zullen de argumenten uiteengezet worden van wetenschappers die in het debat aangaande een vergelijking van antisemitisme en islamofobie, voor een vergelijking pleiten. Volgens de hieronder besproken auteurs bestaan er gelijkende thema's of mechanismen die zowel bij antisemitisme als bij islamofobie een rol spelen. Hun argumenten kunnen worden onderverdeeld in een aantal thema's. Ten eerste zal uitgebreid worden stilgestaan bij de vorming van groepsidentiteiten en de stereotype beeldvorming van de 'ultieme Ander' (2.1). Ten tweede zal kort het zondebokprincipe genoemd worden (2.2). Ten derde zullen een aantal wetenschappers aan bod komen die de vergelijking binnen het veld van racisme trekken (2.3). Ten slotte zal naar de vergelijking worden gekeken vanuit het idee dat joden en moslims als Semieten een gezamenlijk lot delen (2.4). Ik zal het hoofdstuk afsluiten met een aantal samenvattende opmerkingen(2.5). De thema's heb ik geformuleerd op basis van de belangrijkste punten die uit de verschillende argumentatie(s) naar voren kwamen. Hoewel de categorieën in de praktijk deels overlappen, leggen verschillende auteurs een verschillende focus.

2.1 Vorming van groepsidentiteit en stereotiepe beeldvorming van 'de Ander'

Cora Alexa Døving is senior onderzoeker in de studie naar minderheden en verbonden aan The Center for Studies of Holocaust and Religious Minorities in Oslo sinds 2006. In 2010 deed zij onder andere onderzoek naar opgelegde groepsidentiteiten ten aanzien van joden en moslims en trok op basis hiervan een vergelijking tussen antisemitisme en islamofobie.²²

Volgens Døving, en met haar de wetenschappers die in dit hoofdstuk aan bod komen, kan het waardevol zijn om islamofobie in verhouding tot antisemitisme te bekijken en onderzoeken. Hoewel de sociale posities van joden eind 19e en begin 20e eeuw en die van moslims begin 21e eeuw volgens Døving niet volledig op één lijn kunnen worden gesteld, ziet zij een gelijkende basis in de manier waarop een groepsidentiteit aan een religieuze minderheid wordt toegekend. Door middel van het toekennen van bepaalde (negatieve) eigenschappen en karaktertrekken aan joden en moslims worden deze stereotypen kenmerkend voor de gehele groep. Omdat deze 'Andere' groep uitgesproken negatief en inferieur wordt beoordeeld, versterkt dit het gevoel van eigenwaarde voor de eigen groep en dit legitimeert weer de uitsluiting van 'de Ander'.²³ Onderzoek naar deze methoden van uitsluiting kan inzicht geven in de manieren van Europese vorming van stereotypen en groepsidentiteiten. Døving sluit zich met haar argumentatie aan bij Esther Benbassa, Franse wetenschapper op het gebied van joodse geschiedenis.²⁴

---

²² Cora Alexa Døving, 'Anti-Semitism and Islamophobia: A comparison of imposed group identities', in: *Tidsskrift for Islamforskning - Islam og minoriteter*, Nr. 2 52-76 (2010).

²³ Ibidem 52, 57.

²⁴ Ibidem 56-57.

Benbassa reageert op antropoloog Matti Bunzl, een veel besproken wetenschapper die pleit tegen een gelijkstelling van antisemitisme en islamofobie. In zijn boek, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe*, bespreekt Bunzl dat een analogie tussen antisemitisme en islamofobie foutief is vanwege de tijdsgebondenheid van de beide verschijnselen en vanwege de eigen politieke context die achter zowel antisemitisme als islamofobie de drijfveer is.²⁵ Bunzl's argumentatie zal in hoofdstuk 3 uitgebreid aan bod komen. In haar commentaar op Bunzl's essay benadrukt Benbassa dat niet te ontkennen valt dat zowel bij antisemitisme als bij islamofobie dezelfde afwijzing van 'de Ander' een rol speelt. Beiden komen volgens haar voort uit een traditie van xenofobie die al jaren in Europa bestaat. Alhoewel de aanstichters en de oorzaken niet identiek zijn, *functioneren* de twee fenomenen wel op eenzelfde manier en speelt bij beide het thema van uitsluiting een belangrijke rol. Antisemieten zagen het jodendom eind 19^e eeuw als een obscure religie, onverenigbaar met de Europese gewoonten. Zij betoogden dat joden hun religieuze kenmerken moesten kwijtraken voor ze in aanmerking konden komen voor volwaardig burgerschap. We zien niet veel verschil in hedendaagse anti-moslim campagnes, aldus Benbassa.²⁶ Ze beschrijft een historische trend van identiteitsvorming die een belangrijke rol speelt bij de Europese constructie van 'de Ander'. Ze stelt dat in tijden van crisis het noodzaak wordt de eigen identiteit te construeren in oppositie van 'de Ander'. Zo ging het bijvoorbeeld in Frankrijk in de 19^e eeuw, tijdens de opkomst van de moderniteit die de traditionele sociale structuur bedreigde. Ook in Duitsland creëerde de economische crisis mede de mogelijkheid voor de opkomst van de Nazi's. Een vergelijkbare trend zien we volgens Benbassa ook op dit moment weer terug: de uitbreiding van de Europese Unie, ongeremde globalisering en economisch neoliberalisme hebben geleid tot een verharding van identiteiten, en de groei van het nationalisme. Dit keer is de moslim 'de Ander', een eeuw geleden was dit de jood. Benbassa vraagt zich af of op het gebied van xenofobie de geschiedenis zich zal herhalen.²⁷

Døving gaat niet zo ver als Benbassa met haar zorgen uitspreken, maar ze stelt wel dat het belangrijk kan zijn om de overlappende clichés die bij antisemitisme toen- en bij islamofobie in de huidige samenleving gebruikt worden, aan het licht te brengen. Zo kunnen we hopelijk van de geschiedenis leren en kan de polarisatie van groepsidentiteiten tegen worden gegaan, betoogt zij.²⁸ In haar betoog maakt Døving gebruik van een vergelijkende analyse van antisemitische en islamofobe tekstfragmenten. Op basis van deze teksten bespreekt ze een aantal thema's die volgens haar bij beide fenomenen een gelijken rol speelden en nog spelen.

De eerste parallel die Døving bespreekt noemt ze de *take-over* mythe²⁹. Zowel bij antisemieten toen, als islamofoben nu, zien we theorieën terug over het bestaan van samenzweringen onder joden en moslims die uit zijn op een overname van de macht. De positie

---

²⁵ Matti Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe* (Chicago 2007).

²⁶ Esther Benbassa, 'Xenophobia, Anti-Semitism and racism: Europe's recurring evils?', in: Matti Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe* (Prickly Paradigm Press, Chicago 2007) 87-88.

²⁷ Ibidem, 88-89.

²⁸ Cora Alexa Døving, 'Anti-Semitism and Islamophobia: A comparison of imposed group identities' 76.

²⁹ Ibidem, 63.

van de zwakke migrant heeft nu plaatsgemaakt voor de collectieve moslim die sterk is, en een dreiging vormt voor het eigen sociale en morele systeem.³⁰ Volgens islamofoben zit er gevaar in het hoge geboortecijfer en de demografische groei van de moslimgemeenschap in Europa. Een groeiend aantal van miljoenen moslims leven in Europa terwijl zij niet de Europese waarden delen. Zij zouden enkel trouw zijn aan de islamitische wetten en toewerken naar het omvormen van Europa naar Eurabië. Een vergelijkbare theorie zag je bij antisemieten: de groeiende populatie van joden maakte hun dreiging groot. Het hebben van eigen scholen, synagogen of moskeeën leidde / leidt ook tot het idee van een samenzwering en een 'staat binnen een staat'. Een terugkerend thema in antisemitische literatuur van begin 20^e eeuw was de angst voor de 'verjoodsing' van Europa, vergelijkbaar met de angst voor Europese 'islamisering' nu.³¹ Døving verwijst tenslotte naar het beeld dat bij beide minderheden de loyaliteit enkel naar de eigen groep bestaat en niet naar de natie. Joden zouden enkel een sterke interne solidariteit en loyaliteit hebben. Vergelijkbaar daarmee is het idee dat moslims enkel loyaal zijn aan de transnationale *ummah*, de gemeenschap der gelovigen.³²

Naast de vraag of joden of moslims wel loyaal kunnen zijn aan het land waarin ze leven, stelt Døving dat er ook scepsis bestaat over het feit of er bij hen überhaupt de wil- en de mogelijkheid bestaat, te integreren. Antisemieten eind 19^e eeuw zagen dit onder andere bewezen in het feit dat joden zich afzonderden van de samenleving door zich te vestigen in een vrijwillige getto. Nu zien we vergelijkbare kritiek terug bij islamofoben. Døving citeert de Noorse H. Storhaug, die zij zo representatief stelt voor de hedendaagse islamofobische kritiek op dit punt. Storhaug stelt, niet gehinderd door verwijzing naar resultaten van enig onderzoek, dat moslims niet willen integreren in een gesecculariseerde democratische samenleving gebaseerd op individuele rechten.³³ Moslims zouden willen leven in een samenleving binnen de samenleving, geïsoleerd van de rest van de populatie.³⁴ Alhoewel in dit artikel geen onderbouwing of verwijzing wordt genoemd, is het een vaak gehoord geluid in het debat omtrent de zogenaamde 'shariawijken'.

Een andere parallel die Døving noemt, die raakt aan de *take-over* mythe, is de angst voor een bedreiging van de bestaande instituties. Met hun streven naar liberalisme en moderniteit vormden joden begin 20^e eeuw een bedreiging voor de legitimiteit van de positie van het gezin, de Kerk, de monarchie en de plattelandssamenleving. Overeenkomstig worden moslims nu gezien als een dreiging voor moderniteit, secularisatie, vrijheid, individualisme en sekse gelijkheid. Dit vanwege het religieus-politieke karakter van de islam dat zou botsen met deze waarden.³⁵

Ook de zware devotie van de moslim en de jood binnen hun religie wordt volgens Døving met vergelijkbare argwaan bekeken. Het jodendom en de islam zouden een zeer essentieel en

---

³⁰ Cora Alexa Døving, 'Anti-Semitism and Islamophobia: A comparison of imposed group identities' , 60.

³¹ Ibidem, 61.

³² Ibidem, 62.

³³ Cora Alexa Døving, 'Anti-Semitism and Islamophobia: A comparison of imposed group identities' , 70, H. Storhaug, *Men Størst av alt er friheten. Om innvandrings konsekvenser* (Oslo, Kagge Forlag 2006) 219.

³⁴ Cora Alexa Døving, 'Anti-Semitism and Islamophobia: A comparison of imposed group identities' , 69-70.

³⁵ Ibidem, 63.

universeel karakter hebben. Terwijl 'wij' een onderscheid kunnen maken tussen het domein van religie en de seculiere wereld, maken 'zij' dit onderscheid niet. Door antisemieten werd benadrukt dat het jodendom een autoritaire religie is en in de joodse samenleving zou alle macht bij de synagoge liggen. Het jodendom werd eerder als wet gezien dan als een 'normale' religie: in de kern zou het een politieke religie zijn, gericht op isolering. Vergelijkbaar hiermee wordt nu met achterdocht over de grote macht van imams en moskeeën gesproken. De islam wordt door islamofoben beschreven als een homogene religie met een politiek en autoritair karakter. Dat de islam, net als de meeste religies, ook gaat over vergeving, verlossing en de ziel hoor je nauwelijks meer terug. Kenmerkend voor het negatief beschrijven van een minderheidsreligie is het toekennen van een houding van exclusivisme. Zowel bij het jodendom als de islam zou de religieuze leer enkel voor de uitverkorenen zijn. Volgens Døving wordt door selectief gebruik van de heilige geschriften naar voren gehaald dat het binnen het jodendom en de islam gelegitimeerd is om andersgelovigen als vijanden te beschouwen.³⁶ Joden en moslims zouden zich verheven voelen boven andersgelovigen. Ook de eigenschappen van de goden worden gebruikt in de stigmatisering van moslims en joden. Terwijl Jahweh en Allah worden neergezet als strikt en haatdragend, is Jezus het toonbeeld van liefde en vergeving.³⁷ Het gebruik van religie in stereotypering van groepen is zowel bij antisemieten toen, als bij islamofoben nu, duidelijk sterk aanwezig.

Kort wil ik nog drie auteurs aanhalen die ook dit proces van *Othering* als gelijkend motief bij antisemitisme en islamofobie terugzien. Ten eerste historicus Adam Sutcliffe. Sutcliffe doet onder andere onderzoek naar de intellectuele geschiedenis van West-Europa (c. 1650-1800) en joden en het jodendom. Volgens hem levert de islam Europa een benodigde tegenpool voor een wij-zij denken. Hij ziet deze tegenpoolfunctie overeenkomstig terug bij antisemitisme. Een 'ultieme Ander', waarvan een monolithisch karikatuur beeld bestaat. Tot de jaren '80 zorgde het communisme voor een dergelijk contrast om tegen af te zetten, voor het communisme was dit het jodendom. Nu zorgt de islam voor de benodigde tegenpool: alle positieve progressieve waarden van moderniteit staat lijnrecht tegenover de negatieve waarden van de islam.³⁸

Ook de Engelse Labour-politicus Nazir Ahmed stelt dat de islam de plek van het communisme en de Sovjet-Unie heeft ingenomen als nieuwe dreiging voor het Westen. Ahmed houdt in mei 2000 een toespraak op de World Jewish Congress waarin hij betoogt dat joden en moslims eenzelfde slachtofferpositie innemen als 'Ander' ten opzichte van het (christelijke) Westen.³⁹ Ahmed haalt in deze toespraak een beeldend voorbeeld aan van twee vergelijkbare mythes, gebruikt in de stereotypering van joden en moslims. De middeleeuwse fabel van de *blood libel* stelde dat joden christelijk bloed gebruikten in religieuze rituelen. Hoewel we deze mythe over

³⁶ Zoals Geert Mak ook al noemde in hoofdstuk 1, worden door het aanhalen van de heilige geschriften *alle* aanhangers van de religie bij deze stelling betrokken.

³⁷ Cora Alexa Døving, 'Anti-Semitism and Islamophobia: A comparison of imposed group identities', 64-66.

³⁸ Adam Sutcliffe, 'Power and the politics of prejudice' in: Matti Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe* (Prickly Paradigm Press, Chicago 2007) 73.

³⁹ Nazir Ahmed, 'Islamophobia and Antisemitism', in: *European Judaism*, Vol. 37, No. 1 (2004) 124-127.

joden in de moderne tijd niet snel meer zullen tegenkomen, stelt Ahmed, dook er eind 20^e eeuw een equivalent op waarin moslims het doelwit waren. Geclaimd werd dat de islamitische regering van Sudan, bloed van christelijke kinderen aftapte om bloedbanken voor islamitische soldaten te voorzien. Dat de publicatie van dit nieuws in een gerenommeerde krant als de *London Times* verscheen versterkt Ahmed's zorgen over de groei van islamofobie.⁴⁰

Ten slotte volgt nu de argumentatie van Robert Purkiss, voorzitter van de Raad van Bestuur van het European Monitoring Center for Racism and Xenophobia (EUMC).⁴¹ In 2002 en 2003 organiseerde de EUMC drie rondetafel-bijeenkomsten over de problematiek rondom antisemitisme en islamofobie. Purkiss hield de openingstoespraak van de laatste van deze drie bijeenkomsten, getiteld, *The fight against Anti-Semitism and Islamophobia: Bringing Communities together*⁴². Onze opvatting van een Europese identiteit is volgens Purkiss een belangrijke drijfveer achter zowel antisemitisme als islamofobie. Eén van de overeenkomsten tussen de twee verschijnselen is de gedeelde geschiedenis van het fungeren als 'Ander' ten opzichte van een christelijk en blank Europa. Hoewel joden langer slachtoffer zijn geweest van misdaden vanuit het christendom, zijn zowel joden als moslims slachtoffer geweest van uitsluiting op basis van hun vreemde cultuur, religie en etniciteit. Recentelijk was dit bijvoorbeeld een terugkerend thema bij de discussie rondom de toelating van Turkije tot de EU. De Turkse cultuur en manier van leven zou te veel verschillen van de Europese. Purkiss waarschuwt voor het gevaar dat schuilt in dit soort uitspraken gericht op uitsluiting gegrond in een 'christelijke identiteit' in plaats van democratische principes.⁴³

2.2 Het zondebok-principe

Volgens politiek-filosoof en historica Susan Buck-Morss moeten we een vergelijking tussen antisemitisme en islamofobie niet enkel vanuit een politiek oogpunt bekijken maar vooral ook vanuit een sociaaleconomisch oogpunt. De existentiële onzekerheid die het principe van de zondebok effectief maakt, heeft haar oorsprong in sociaaleconomische omstandigheden. De globaliserende (economische) competitie heeft deze situatie van onzekerheid mogelijk gemaakt op dit moment. Vroeger nog afgeschermd landen in de Westerse wereld hebben het gevoel nu onder vuur te liggen.⁴⁴ De ideologie en praktijk van het neoliberalisme maakt ons, wat onze culturele eigenheden ook zijn, kwetsbaar voor een specifieke vorm van politiek populisme gedijt op ons

---

⁴⁰ Nazir Ahmed, 'Islamophobia and Antisemitism', 126.

⁴¹ Het EUMC hield zich bezig met onderzoek naar racisme, vreemdelingenhaat en antisemitisme op Europees niveau en de mogelijke bestrijding hiervan. Op 1 maart 2007 werd de EUMC opgevolgd door de European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). Bron: <http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/europeanmonitoringcentreonracismandxenophobia.htm>.

⁴² European Commission & European Monitoring Center on Racism and Xenophobia (EUMC), *The fight against Anti-Semitism and Islamophobia. Bringing Communities together* (Brussel/Wenen 2003). Bron: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/178-Report-RT3-en.pdf

⁴³ Robert Purkiss, 'Introductory remarks', in: *Summary of the Round Table Meeting. Anti-Semitism and Islamophobia: Bringing Communities together* (Brussel 20 maart 2003) 103-104. Bron: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/178-Report-RT3-en.pdf.

⁴⁴ Susan Buck-Morss, 'Comment on Bunzl', in: Matti Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe* (Prickly Paradigm Press, Chicago 2007) 91.

'vijanden van elkaar maken'. Klassenverschillen zijn niet verdwenen zoals de groeiende kloof tussen arm en rijk wel duidelijk maakt, globalisering heeft etnische kenmerken aan klassenverschillen toegevoegd.⁴⁵

2.3 Racialisering

In onderzoek naar islamofobie en in mindere mate bij antisemitisme is er een groot gebrek aan aandacht voor de concepten van ras en racisme, stelt politiek socioloog Nasar Meer.⁴⁶ De plek van het concept 'ras' in relatie tot religie blijft lastig. Meer haalt David Theo Goldberg aan vanwege het belang dat hij legt op *relational methodologies*.⁴⁷ Hoewel er in het gebied van ras en racisme veel vergelijkende methoden van studie bestaan, waarbij vaak gezocht wordt naar contrast en verschil, vindt er weinig onderzoek plaats dat zich baseert op relationele methoden en dat op zoek gaat naar verbanden. Onderzoek naar racialisering van moslims en racialisering van joden blijft meestal ongerelateerd tot elkaar. Ze worden onderzocht in aparte silo's, als een serie interne debatten die niet "tot elkaar spreken". Een aantal wetenschappers, waaronder Nasar Meer, Pnina Werbner en Tariq Modood⁴⁸, besteden meer aandacht aan de racialisering van moslims en joden om zo een vergelijking tussen deze groepen te benaderen. Meer plaatst in zijn artikel, *Racialization and religion: race, culture and difference in the study of antisemitism and Islamophobia*, het onderzoeksgebied van zowel antisemitisme als islamofobie binnen de velden van ras en racisme. Op deze manier wil hij kijken naar de mogelijke relatie die er te vinden is op het gebied van de racialisering van deze minderheden.⁴⁹

Meer ziet dat ras en racisme als concepten pas een erkende rol spelen na de Verlichting en de Atlantische slavenhandel. Ras wordt gezien als een modern en seculier concept. Maar kan "the possession of a concept [...] predate the possession of a corresponding word?"⁵⁰, citeert hij James M. Thomas (2010). Meer denkt van wel. Hij bespreekt de *racial formation thesis* van Omi en Winant.⁵¹ Deze thesis ziet *racial formation* beginnen bij de komst van Europeanen in de Amerika's. Meer ziet echter dat religieuze cultuur mede vormend is aan raciale formatie, al vóór de door de Verlichting geïnspireerde koloniale ontmoetingen (zelfs voor de Reconquista). Dit is volgens Meer al terug te zien in de houding van christelijk Europa tegenover de moslim en de jood als 'ultieme

---

⁴⁵ Susan Buck-Morss, 'Comment on Bunzl', 92,95.

⁴⁶ Nasar Meer, 'Racialization and religion : race, culture and difference in the study of antisemitism and Islamophobia', in: *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 36, No. 3 (2013) 385-398.

⁴⁷ David Theo Goldberg, 'Racial comparisons, relational racism: some thought on method', in: *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 29, No. 2 (March 2006) 331-364.

⁴⁸ Antropoloog Pnina Werbner, zal verderop in dit hoofdstuk uitgebreid aan bod komen. Ik heb er voor gekozen socioloog Tariq Modood en zijn onderzoek naar (onder andere) racialisering van moslims niet in deze scriptie op te nemen, omdat Modood zich niet concreet in het vergelijkingsdebat van antisemitisme en islamofobie begeeft.

⁴⁹ Nasar Meer, 'Racialization and religion: race culture and difference in the study of antisemitism and Islamophobia', *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 36, no. 3 (2013) 385-386.

⁵⁰ Ibidem, 387.

⁵¹ M. Omi & H. Winant, *Racial formation in the United States* (New York 1994).

Ander'. Dit illustrerend, noemt Meer aan de hand van een stuk van N. Matar,⁵² een aantal voorbeelden waarin racistische stereotypen en beelden aan joden en moslims worden gekoppeld. Zo werden moslims met beesten vergeleken en werd de jood geassocieerd met een onaangename geur. Op religieus vlak werden joden gestigmatiseerd omdat zij verantwoordelijk zouden zijn geweest voor de godsmoord en bestond de overtuiging dat moslims christelijke kinderen zouden besnijden.⁵³ Hoewel de *racial formation thesis* volgens Meer wel de juiste mechanismen van racialisering beschrijft, zou erkend moeten worden dat het startpunt van deze racialisering eerder in de geschiedenis optreedt. Door het zo te bekijken kan volgens Meer ook duidelijk worden welke effecten raciale categorieën hebben gehad op de culturele verbeeldingen van joden en moslims, zodat hun 'Anders-zijn' duidelijk voor christenen geïdentificeerd kon worden. Want vanuit het christendom ontstond het 'woordenboek' aan verschillen en 'anderszijn' dat de Westerse wereld zou meenemen. Meer is het met Thomas eens dat dit proces zo is verlopen. Volgens Meer werd het concept 'ras' dus mede gevormd door religie. Dit vond al plaats in de racialisering van religieuze groeperingen in middeleeuws christelijk Europa.⁵⁴

Na deze theoretische analyse over 'the racialization problematic', gaat Meer verder in op het proces van racialisering: een historische ontwikkeling die zich nog steeds voordoet. Racisme moet volgens Meer gezien worden als metaconcept. Er kunnen meerdere, ook tegenstrijdige zaken onder vallen. Naast het biologische aspect moeten cultuur en religie hierbij niet genegeerd worden.⁵⁵

Meer deed ook onderzoek naar de schaal waarop antisemitisme en islamofobie zich voordoet. Hij baseert zich hierbij op onderzoek van de Pew Global Attitudes, waaruit blijkt dat statistisch gezien er in Europa een duidelijk verband bestaat tussen de ontwikkeling van antisemitisme en islamofobie aan het begin van de 21^e eeuw.⁵⁶ Met dezelfde intervallen zien we in verschillende Europese landen af- en toename van anti-moslim en anti-joodse sentimenten. Deze opvallend hoge correlatie strookt niet met het uitgangspunt van verschillende wetenschappers die stellen dat de twee niet meetbaar te vergelijken zijn. Meer bespreekt hun argumenten: Anti-moslimsentiment heeft immers nog nooit de extremen bereikt die horen bij antisemitisme: "internationale samenzweringen, vijanden van de mensheid, verborgen macht en controle over de media". Meer brengt hier tegenin dat er wel degelijk vergelijkbare theorieën over moslims nu opkomen en noemt als voorbeeld de dreiging van 'Eurabië': demografisch en cultureel zouden moslims van plan zijn Europa te domineren. Verschillende intellectuelen hebben hierover gesproken en geschreven en hebben voorspeld dat de Westerse wereld zoals we die kennen niet

---

⁵² N. Matar, 'Britons and Muslims in the early modern period: from prejudice to a (theory of) toleration', in: *Patterns of Prejudice*, Vol. 43, No 3-4 (2009).

⁵³ Meer, 'Racialization and religion', 387-388; N. Matar, 'Britons and Muslims in the early modern period: from prejudice to a (theory of) toleration', in: *Patterns of Prejudice*, Vol. 43, No 3-4 (2009) 217.

⁵⁴ Meer, 'Racialization and religion', 388-389.

⁵⁵ Ibidem, 389-390.

⁵⁶ Pew Research Center, *Pew Global Attitudes Project: Unfavorable views of Jews and Muslims on the increase in Europe* (2008). Bron: <http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=262>.

zal kunnen voortbestaan. Demografische trends worden hierbij volgens Meer overdreven, maar de angst-zaaiërij en paniek trekken toch veel medestanders aan.⁵⁷ Hij noemt tenslotte Matt Carr die pleit dat het concept van 'Eurabië' veel dezelfde essentiële kenmerken in zich draagt als de *Protocollen van de Wijzen van Sion*⁵⁸: een vervalst document waarin een joodse samenzwering om wereldmacht te verkrijgen wordt beschreven. Nu geldt eenzelfde idee over moslims als *agents* van een samenzwering voor wereldheerschappij.⁵⁹

Racist imaginaries en folk devils

Ook sociaal antropoloog Pnina Werbner benadert een vergelijking tussen islamofobie en antisemitisme vanuit de hoek van ras en racisme. Zij benadrukt het belang van eeuwenoude, diepgewortelde *social imaginaries* die achter de hedendaagse racismen liggen. Het zijn voostellingen die de gewone mens maakt van haar sociale omgeving in de vorm van beelden, verhalen en legenden. *Racist imaginaries* ontstaan weer uit de fantasieën, angsten, karikaturen, mythen en nachtmerries van een dreigende 'Ander'. Die 'Ander' wordt op deze manier neergezet als radicaal anders.⁶⁰

Werbner bespreekt twee benaderingen van racisme door Bauman en Wieviorka⁶¹ en combineert deze om zelf tot 3 ontologieën van racisme te komen (zie fig.1):

Fig. 1 *The logic of racism, triadic model of racism (Pnina Werbner)*

1. self-purification = physical expulsion/elimination
2. subordination = physical exploitation of labour
3. assimilation = cultural destruction

Uit deze ontologieën leidt Werbner drie *folk devils* af. Ten eerste onderscheidt ze *the slave*. Dit is de fysiek machtige, wilde, oncontroleerbare 'straatrovers'. Een voorbeeld hiervan is de zwarte slaaf en opstandeling. Werbner noemt uitbuiting en ondergeschiktheid hier als de belangrijkste principes van racisme. Maar niet alle *racialized subjects* zijn de ondergeschikte zwakkeren in de samenleving. Juist de economisch succesvolle minderheden, grotendeels geassimileerd en rijk, zijn vaak slachtoffer geweest van uitsluiting (of uitroeiing). Zij vallen onder een ander soort *folk devil*: de *witch*. Deze beschrijft Werbner als de verborgen, verdorven vreemdeling, cultureel niet te

⁵⁷ Meer, 'Racialization and religion', 392-393.

⁵⁸ De Protocollen van de Wijzen van Sion is een vervalst document waarin een joodse samenzwering om wereldmacht te verkrijgen beschreven wordt. Gecreëerd rond 1900. Het document werd vele malen vertaald en onder verschillende titels opnieuw uitgegeven. Vooral eind 19^e- en begin 20^e eeuw werd de inhoud veel ingezet door antisemieten en wijdverspreid geaccepteerd als een waarheidsgetrouw verslag.

⁵⁹ Meer, 'Racialization and religion', 393; Matt Carr, 'The Moriscos: a lesson from history', in: *Arches Quarterly*, Vol. 4, No. 8 (2011) 10-17.

⁶⁰ Pnina Werbner, 'Folk devils and racist imaginaries in a global prism: Islamophobia and anti-Semitism in the twenty-first century', in: *Ethnic and Racial studies*, Vol.36, No. 3, 450-467 (2013) 450.

⁶¹ Werbner verwijst hier naar een benadering van een *dual logic* van racisme door Wieviorka (achterstelling en uitsluiting), zie: Michel Wieviorka, *The arena of racism* (Londen 1995) en een uiteenzetting van twee benaderingen binnen racisme door Bauman (assimilatie en uitsluiting) zie: Zygmunt Bauman, *Life in fragments* (Oxford 1993) 163.

onderscheiden als 'Ander', omdat hij of zij zich vermomt als non-alien. Een voorbeeld hiervan is de jood. Met tussenpozen is de *witch* door de geschiedenis heen het slachtoffer van gewelddadige vernietiging of nationale purificatie, aldus Werbner.⁶²

Maar, stelt Werbner, *Folk devils* zijn enkel illusies. Achter deze fantasieën schuilen de werkelijke angsten. Bij de *slave* draait het eigenlijk om een angst voor werkloosheid en armoede. Achter de *witch* schuilt de ware angst voor afbraak van orde en vertrouwen in de samenleving.⁶³

Volgens Werbner geldt voor de moslim een unieke *folk devil*. Werbner baseert dit op een theorie die er van uit gaat dat in racisme een wederkerig aspect zit. Om dit toe te lichten bespreekt ze een aantal benaderingen uit de psychoanalytische hoek. Volgens Frantz Fanon spiegelen de kolonist en de gekoloniseerde elkaars angst en haat en versterken daardoor elkaars rollen als 'Ander' en gewelddadige overheerser. Werbner bespreekt een gerelateerde theorie van Wieviorka. Hij stelt: "Racism, particularly in the psychoanalytic perspective, comes to be seen as the incapacity of some people to manage difference, but also with the incapacity to cope with *resemblance with the Other* [...]"⁶⁴ Dit aspect zie je volgens Werbner duidelijk terug bij angst en haat tegenover moslims. Ze stelt dat islamofobie een kenmerkende angst van de postmoderne tijd is. In de hedendaagse tolerante tijd verliest de *slave* zijn angstaanjagendheid. En in ons postmoderne tijdperk waarin consumptie en individuele zelfverrijking geaccepteerd zijn is de slechte egoïstische joodse koopman nauwelijks een dreiging meer. De moslim daarentegen, de religieuze fanaat, verwerpt juist al deze individuele impulsen en roept een angst voor verschil én voor gelijkens op. Werbner noemt deze *folk devil* de *Grand Inquisitor*. Ze legt de nadruk op het wederkerige aspect dat bij islamofobie volgens haar een rol speelt. Een angst voor de "*superego gone wild*"⁶⁵. Een angst die als een rode draad door de Europese geschiedenis loopt: een historische strijd tegen de greep op de geest door de Kerk, de Inquisitie, de Kruistochten, het puriteins christendom, een bedreiging van een tolerante samenleving. De *Grand Inquisitor* is niet vermomd of ondergeschikt. Hij is openlijk agressief, moreel superieur en verwerpt andere culturen. En, stelt Werbner, Islamofobie blijkt veel draagvlak te hebben over de gehele sociale breedte: niet alleen de onopgeleide arbeidersklasse, maar ook intellectuelen zien de islam als een bedreiging voor het anti-essentialisme en relativisme. Dit alles in acht genomen maakt de *Grand Inquisitor* tot een unieke *folk devil*.⁶⁶

Ten slotte bespreekt Werbner de voorkomende reacties uit de samenleving op de *folk devils*. Hoewel de reactie op de *slave* er één is van onderdrukking en controle, ziet Werbner een andere -overeenkomstige- aanpak bij de *witch* en de *Grand Inquisitor* die verbannen moeten

---

⁶² Werbner, 'Folk devils and racist imaginaries in a global prism: Islamophobia and anti-Semitism in the twenty-first century', 454-456.

⁶³ Ibidem, 456.

⁶⁴ Michel Wieviorka, *The arena of racism* (Londen 1995) 23.

⁶⁵ Werbner, 'Folk devils and racist imaginaries in a global prism: Islamophobia and anti-Semitism in the twenty-first century', 458.

⁶⁶ Ibidem, 457-458.

worden naar een getto of uit de samenleving.⁶⁷

2.4 Semieten

De Amerikaans-Palestijnse literatuurwetenschapper Edward Wadie Said, herdefinieerde de betekenis van oriëntalisme, in zijn bekendste werk *Orientalism*⁶⁸, één van de meest invloedrijke studies van de 20e eeuw. In *Orientalism* onderzoekt Said de blik waarmee het Westen naar de Oriënt kijkt. In zijn werk beschrijft hij onder andere een geschiedenis van een 'secret sharer' van antisemitisme: de demoniserende manier waarop naar moslims of Arabieren wordt gekeken.⁶⁹

De Canadese antropoloog Ivan Davidson Kalmar bespreekt deze suggestie van Said dat Islamofobie een 'secret sharer' is van antisemitisme. Hij bouwt in zijn artikel *Anti-Semitism and Islamophobia: The formation of a secret*, voort op dit uitgangspunt.⁷⁰ Waarin antisemitisme letterlijk wordt benaderd als een demoniserende vijandigheid tegen alle Semieten en niet enkel joden. 'Semiet' refereerde oorspronkelijk aan een taalfamilie en een culturele groep. Het verwees voornamelijk naar joden, hun Hebreeuws sprekende voorouders en de Arabieren.⁷¹

Kalmar laat zien dat er een lange traditie vanuit christelijk Europa bestaat om joden en moslims als sterk gerelateerde volkeren te zien van eenzelfde religieuze traditie. De activistische politicus Wilhelm Marr (1819-1904) wordt traditioneel beschouwd als de bedenker van de term 'antisemitisme' toen hij zijn organisatie *Die Antisemitenliga* in 1879 oprichtte. In zijn poging joden apart te zetten van de Westerse christelijke beschaving, was zijn boodschap volgens Kalmar ook "look, the Jews are like the Arabs".⁷² Kalmar beschrijft een duale constructie in de manier waarop joden en moslims in de middeleeuwen en vroegmoderne tijd vanuit het christendom werden bekeken. Kalmar schetst hoe joden altijd zowel op een profetische als een demonische manier werden bekeken. Profetisch, omdat zij als uitverkoren volk van Israël de goddelijke openbaring ontvingen. Demonisch, omdat ze schuldig zouden zijn aan het verraad en de moord op Christus. Wijdverspreid werd aangenomen dat islam een later opgedoken oude testament-religie was. In de middeleeuwen werden moslims als een aftakking van de judeeërs medeverantwoordelijk gehouden voor de zonden van de joden. In de moderne tijd worden de zonden van de joden met terugwerkende kracht afgeschoven op de moslims.⁷³

Vanaf de 19^e eeuw veranderde het beeld van deze duale relatie tussen joden en moslims. Zij konden nu los van elkaar geliefd en gehaat worden. Kalmar beschrijft een proces van demonisering dat deze verandering heeft aandreven. Een 'pingpongspel' dat nog steeds doorgaat. Ten eerste werd de Semiet in de laat 19^e eeuw beroofd van haar profetische eigenschappen,

---

⁶⁷ Werbner, 'Folk devils and racist imaginaries in a global prism: Islamophobia and anti-Semitism in the twenty-first century', 459.

⁶⁸ Edward Said, *Orientalism* (Londen, 2003).

⁶⁹ Ibidem, 27.

⁷⁰ Ivan Davidson Kalmar, 'Anti-Semitism and Islamophobia: The formation of a secret', in: *Human Architecture: Journal of the Sociology of Selfknowledge*, Vol. 7, Issue 2 (2009).

⁷¹ Ibidem, 135-136.

⁷² Ibidem, 136.

⁷³ Ibidem, 137.

zodat enkel de demonische kant overbleef. Het oriëntalisme bevat(te) altijd een romantische kant. De antisemitische wetenschapper Paul de Lagarde formuleerde eind 19^e eeuw helder het doel van antisemitisme: “to fully eliminate the romantic from the study of the historical relations between East and West.” Tegelijkertijd probeerden liberale joden nog de profetische kant van het jodendom en de joodse geschiedenis te benadrukken. Ook het brede joods-Arabische, Semitische karakter hiervan. Na de Tweede Wereldoorlog volgt echter een nieuwe trend, waarin liberale joden - voornamelijk in Amerika- zich juist distantiëren van hun semitische erfenis en de historische band met het christendom willen benadrukken. Deze gemeenschappelijkheid komt tot uiting in de Judea-christelijke traditie, die aan de basis zou staan van de Amerikaanse democratie en mensenrechten. Hieraan gekoppeld is de hechte band tussen Verenigde Staten en Israël en de ‘war on terror’ in het Midden Oosten. Kalmar stelt dat de de-demonisering van de jood een residu heeft achtergelaten. De demonische eigenschappen van de jood worden nu geprojecteerd op de andere Semiet: de moslim.⁷⁴

Said ziet vanaf de late jaren '70 dat de jood zich bevrijdt van de last van het semitisme en het antisemitisme. De Arabieren en de moslims blijven over als de enige Semieten, gedemoniseerd op veelal eenzelfde manier als de joden daarvoor.⁷⁵ Kalmar ziet het pingpongspel nu verder doorgaan: moslims demoniseren joden nu op eenzelfde manier als het Westen eerder deed. Hoewel er natuurlijk wel antisemitische retoriek in de moslimtraditie is terug te vinden, benadrukt Kalmar dat dit antisemitisme zich duidelijk baseert op Westerse literatuur en stereotypen. Hier komt nog bij, stelt Kalmar, dat ook in het Westen de oude antisemitische demonisering niet volledig verdwenen lijken te zijn. Kalmar haalt hier het voorbeeld aan van de film *The Passion of the Christ* van Mel Gibson, waarin de persoon van de deïcidale Pharisee een grote rol krijgt. Dit staat niet los van de groeiende frustratie over de politiek van Amerika in het Midden-Oosten en de hardnekkige solidariteit met Israël.⁷⁶

Sinds het begin van het militaire verbond tussen de Verenigde Staten en Israël was dit sterk gekoppeld aan het idee van Amerika als een messianistische bringer van vrijheid en democratie. Deze rol werd enorm versterkt na de gebeurtenissen van 9/11 met een even dodelijke als symbolische aanslag, treffend in het hart van de kapitalistische wereld. Het plaatje van Osama Bin Laden in traditionele kledij laat het stereotype beeld van de Semiet, wat de joden amper van zich af hadden geschud, voortleven.⁷⁷

Edward Said, ziet deze stereotype beeldvorming al in de jaren '70 opkomen in de vorm van cartoons en beeltenissen van gierige oliesjeiks. Duidelijk semitische kenmerken zoals de gehaakte neuzen en sluw kijkende besnorde gezichten riepen het vertrouwde idee weer op dat Semieten verantwoordelijk waren voor al 'onze' problemen – in dit geval het tekort aan benzine tijdens de

---

⁷⁴ I. D. Kalmar, 'Anti-Semitism and Islamophobia: The formation of a secret', 137-138.

⁷⁵ Kalmar, 'Anti-Semitism and Islamophobia: The formation of a secret', 2 ; Said, *Orientalism*, 286.

⁷⁶ Kalmar, 'Anti-Semitism and Islamophobia: The formation of a secret', 138.

⁷⁷ Ibidem, 141-142.

oliecrisis.⁷⁸ Said stelt:

“The transference of a popular anti-Semitic animus from a Jewish to an Arab target was made smoothly, since the figure was essentially the same”⁷⁹

Deze overgang werd enkel versneld door 9/11 stelt Kalmar. Nu zie je volgens Kalmar bij de demonisering van islamisme weer het teruggrijpen op de klassieke beeldvormingen van de Semiet zoals: despotisme, het fanatiek volgen van een strikte God met een harde juridische code en een moorddadige vijandigheid tegenover de Westerse samenleving. Islamisme, of de gehele islam voor de minder subtiel ingestelden, wordt nu behangen met de negatieve kenmerken van Semitisme, die de joden grotendeels van zich af hebben weten te schudden. Anti-islamisme is het nieuwe antisemitisme concludeert Kalmar.⁸⁰

2.5 Samenvattend

Hoewel de hierboven besproken wetenschappers niet pleiten voor een complete analogie van antisemitisme en islamofobie, zien zij er belang in overeenkomsten in thematiek, stereotypering of achtergrond tussen deze twee verschijnselen aan het licht te brengen. Zoals Susan Buck-Morss het treffend verwoordt:

“Sometimes more insight is gained from seeing identities in what appear to be differences, rather than [...] differences in what appears to be the same.”⁸¹

Cora Alexa Døving en Esther Benbassa zien dat door de werking van een politiek van identiteitsvorming van groepen en minderheden er een manier van uitsluiting ontstaat. Dit was het geval bij joden eind 19^e eeuw en op een vergelijkbare manier is deze uitsluiting op dit moment gaande tegenover moslims. Door stereotypering werden / worden zij weggezet als de 'ultieme Ander'. Benbassa wijst er op dat deze noodzaak ontstaat de identiteit te construeren in oppositie van de 'Ander', ontstaat in tijden van crisis. Het grote aantal voorbeelden dat Døving terugvindt in antisemitische en islamofobische literatuur geeft een aantal parallellen duidelijk weer. Het feit dat de jood en de moslim als 'ultieme Ander' worden neergezet is onvermijdelijk stelt Adam Sutcliffe in een samenleving die een tegenpool vereist om zich toe te verhouden. Zoals dit eerst de joden waren zijn dit nu de moslims. Nazir Ahmed geeft een illustratie bij het stereotyperen van 'de Ander' in de vorm van mythen die de jood en de moslim duidelijk neerzetten als vijand van de christenen. Robert Purkiss van het EUMC, wijdt ten slotte ook nog verder over dit idee van de moslim en de

---

⁷⁸ Edward Said, *Orientalism* (Londen, 2003) 285-286.

⁷⁹ Edward Said, *Orientalism* (Londen 2003) 286.

⁸⁰ I. D. Kalmar, 'Anti-Semitism and Islamophobia: The formation of a secret', 141.

⁸¹ Susan Buck-Morss, 'Comment on Bunzl', in: Matti Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe* (Prickly Paradigm Press, Chicago 2007)91.

jood als 'Ander' ten opzichte van een christelijke en blank Europa.

Susan Buck-Morss bekijkt de vergelijking tussen antisemitisme en islamofobie vanuit een sociaal economisch oogpunt. De groeiende globaliserende economische competitie schept onzekerheid en grotere klassenverschillen. Dit is een belangrijke drijfveer achter het zondebokprincipe wat volgens Buck-Morss een gedeeld motief is bij antisemitisme en islamofobie.

Nasar Meer trekt de vergelijking van antisemitisme en islamofobie expliciet in het gebied van racisme. Hij ziet dat de rol van racisme bij de beide verschijnselen sterk onderbelicht wordt, terwijl hier volgens hem de basis van overeenkomstigheid ligt. Religie heeft volgens Meer een grote rol gespeeld in racialisering en de vorming van het concept ras. Andersom moet begrepen worden dat racisme een breed concept is, waar los van biologisch racisme ook religie en cultuur onder vallen. Pnina Werbner ziet dat bij de racismen tegenover zowel moslims als joden eeuwenoude, diepgewortelde *social imaginaries* een belangrijke rol spelen: de voorstellingen die de gewone mens maakt van haar sociale omgeving in de vorm van beelden, verhalen en legenden. Door deze fantasieën en/of angsten ontstaat er een beeld van een dreigende 'Ander', in haar theorie een *folk devil*. Zij laat zien hoe zowel de jood als de moslim op een vergelijkbare manier als *folk devil* fungeren, maar belicht ook de unieke positie die de moslim als Grand Inquisitor inneemt. Hiermee gaat ze een stap verder dan haar standpuntgenoten in dit hoofdstuk. De unieke positie die de moslim als Inquisitor inneemt, zoals de Katholieke Kerk jarenlang de inquisitie heeft uitgevoerd, geeft een legitieme verklaring voor het onbehagen en de angst die tegenover de islam gevoeld kunnen worden.

Ivan Davidson Kalmar, tenslotte, heeft een interessante benadering van de vergelijking op basis van Edward Said's theorie uit zijn studie naar oriëntalisme. Niet alleen zijn antisemitisme en islamofobie volgens Kalmar vergelijkbaar, zij zijn in essentie hetzelfde omdat het beiden over anti-gevoelens tegenover semieten gaat. Hoewel de gedemoniseerde doelgroep verschoven is, was dit een gemakkelijk proces omdat de voorgestelde nieuwe 'Andere groep' als in wezen dezelfde wordt gezien.

3. Wat zijn verschillen tussen antisemitisme en islamofobie?

Argumenten uit het wetenschappelijk debat

De andere kant in het debat benadrukt dat antisemitisme en islamofobie twee heel verschillende verschijnselen zijn. Elk wordt bepaald door eigen historische politieke- en maatschappelijke omstandigheden. De twee kunnen dus onmogelijk aan elkaar gelijkgesteld worden. De historische context van antisemitisme en islamofobie spelen in dit hoofdstuk dus een grote rol in de argumentaties over de verschillen tussen de verschijnselen. Daarom zal in dit hoofdstuk naast een bespreking van de argumentaties van wetenschappers ook een bespreking van de geschiedenis van antisemitisme en islamofobie aan de orde komen. Om een helder overzicht te houden zal dit hoofdstuk wederom worden onderverdeeld in een aantal thema's. Ten eerste zal aan de hand van het betoog van antropoloog Matti Bunzl uitgebreid worden stilgestaan bij het verschil in de politieke context van antisemitisme, toen, en islamofobie, nu (3.1). Ten tweede zal na deze argumentatie een bredere historische achtergrond van het moderne antisemitisme in Europa beschreven worden (3.2). Ten derde komt antropoloog Paul Silverstein aan het woord die de unieke context van de kolonisatie voor moslims beschrijft (3.3). Ten vierde zal ook van islamofobie een bredere historische achtergrond worden geschetst (3.4). Ten vijfde worden terminologische bezwaren van islamofobie besproken (3.5). Ten zesde wordt gekeken naar de verschillen op religieus vlak (3.6) en ten slotte zal een interessante paradox aan bod komen (3.7). Ik zal het hoofdstuk afsluiten met een aantal samenvattende opmerkingen (3.8). De thema's heb ik wederom geformuleerd op basis van de belangrijkste punten die uit de verschillende argumentatie(s) naar voren kwamen. Hoewel de categorieën in de praktijk deels overlappen, leggen verschillende auteurs een verschillende focus.

3.1 Politieke context: purificatie natiestaat versus verdediging van Europa

Eén van de meest besproken wetenschappers die pleit tegen een gelijkstelling van antisemitisme en islamofobie, is antropoloog Matti Bunzl. In zijn boek, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe*, bespreekt hij dat een analogie tussen antisemitisme en islamofobie foutief is vanwege de tijdsgebondenheid van de beide verschijnselen en vanwege de eigen politieke context die achter zowel antisemitisme als islamofobie de drijfveer is.⁸²

Bunzl start zijn betoog met een bespreking van de ideeën over een 'nieuw antisemitisme' dat sinds enige decennia weer de kop op zou steken en toeneemt. Hij beschrijft hierin twee kampen: de *alarmisten* en de *ontkenners*. De *alarmisten* zien antisemitisme als een onvermijdelijke historische constante, met op dit moment een verschoven daderbeeld naar linkse intellectuele antizionisten (die zij gelijkstellen aan antisemieten) en jonge moslims. De *ontkenners*, relativeren de groei van antisemitisme en zien haar als onderdeel van breder verspreide haatacties tegen minderheden (zoals islamofobie) door 'dezelfde eeuwige daders' uit extreem rechtse hoek. Bunzl is

---

⁸² Matti Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe* (Chicago 2007).

het met beide argumentaties oneens vanwege het gebrek aan aandacht voor de historische context en historische ontwikkelingen die grote invloed op de verschijnselen hebben gehad. Het zien van antisemitisme als een constante, onveranderlijke kracht door de geschiedenis heen klopt net zo min als een beeld van een constant daderbeeld van politiek rechts.⁸³ Traditioneel antisemitisme⁸⁴ is volgens Bunzl geëindigd met het einde van de natiestaat.⁸⁵ Wat op dit moment een bepalende rol speelt en aandacht verdient in Europa is de groei van islamofobie.⁸⁶

Door een bespreking van de werkwijze van het European Monitoring Center for Racism and Xenophobia (EUMC)⁸⁷, wil Bunzl laten zien wat hij een foutieve benadering vindt van een vergelijking tussen antisemitisme en islamofobie. Hij bespreekt een standpunt van de voormalig voorzitter van het bestuur Robert Purkiss (zie hoofdstuk 2), die een gemeenschappelijke drijfveer ziet achter antisemitisme en islamofobie, terug te leiden naar een Europa met een christelijke identiteit en joden en moslims die hierin beiden als 'Ander' hebben gefungeerd. Dit standpunt verwoordt een breder geaccepteerde benadering van de vergelijking tussen antisemitisme en islamofobie waar Bunzl zich niet in kan vinden. Volgens Bunzl stelt het EUMC antisemitisme en islamofobie te veel op één lijn als vormen van racisme en intolerantie: hoewel joden een eigen genocide-trauma hebben meegemaakt, nemen moslims een vergelijkbare positie als 'Ander' in. Antisemitisme en islamofobie worden zo analoog aan elkaar gesteld en vinden in het christelijk fundamentalisme een gemeenschappelijke vijand op rechts.⁸⁸ Bunzl is het oneens met een dergelijke intellectuele benadering. Joden en moslims zijn vanuit het christendom gezien beiden dan misschien een soort 'Ander', maar theologisch en historisch gezien nemen zij totaal verschillende posities in. Het jodendom was als 'Ander' heel wat nadrukkelijker aanwezig door haar connectie met de genologie van het christendom stelt Bunzl, en daarbij komen nog de jarenlange vervolgingen.⁸⁹ Maar Bunzl schuift de theologische kant überhaupt van tafel. Hij pleit voor een seculiere benadering van beide verschijnselen. Seculiere krachten als nationalisme, fascisme, liberalisme, socialisme hebben de laatste eeuwen de ontwikkelingen in Europa immers grotendeels bepaald. Aan de hand van deze seculiere benadering zal ook gelijk duidelijk worden dat de twee verschijnselen aan hun eigen tijd en plaats gebonden zijn, stelt Bunzl.⁹⁰

Het moderne antisemitisme kwam in haar eigen historische context eind 19^e eeuw op. Bunzl definieert dit antisemitisme als het 'kindje' van Duitse intellectuelen die het tot de hoeksteen

---

⁸³ Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia* 2-3.

⁸⁴ Bunzl doelt hier op het modern antisemitisme dat eind 19^e eeuw opkwam

⁸⁵ Hoewel de natiestaat nog altijd bestaat, doelt Bunzl hier mijnsinziens op een bepaalde categorie natiestaat die verdwenen is. Het strikte nationalisme en het ideaal van purificatie van de natiestaat bestaan niet meer en hiermee is de *basis* van politiek antisemitisme verdwenen.

⁸⁶ Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia*, 4.

⁸⁷ Het EUMC hield zich bezig met onderzoek naar racisme, vreemdelingenhaat en antisemitisme op Europees niveau en de mogelijke bestrijding hiervan. Op 1 maart 2007 werd de EUMC opgevolgd door de European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). Bron: <http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/europeanmonitoringcentreonracismandxenophobia.htm>.

⁸⁸ Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia* 9-10.

⁸⁹ Ibidem, 11.

⁹⁰ Ibidem, 12.

maakten van een politieke en culturele beweging die joden wilde uitsluiten. Anti-judaïsme in de voorgaande eeuwen had zich gebaseerd op religieuze argumenten. Nieuw aan dit moderne antisemitisme was haar verankering in het concept van 'ras'. Bunzl legt de nadruk op deze seculiere binding met de biologie van joden, die sterk gekoppeld was aan het nationalisme. Een essentieel tijdsgebonden aspect van het moderne antisemitisme was het bewaken van de etnisch pure natiestaat.⁹¹

Bij islamofobie (eind 20^e eeuw-heden) speelt volgens Bunzl een geheel andere drijfveer. Geopolitiek en migratiebewegingen die miljoenen moslims naar Europa brachten hebben veel invloed op de groei van islamofobie gehad. Ook hier werden aanvankelijk veel religieuze argumenten naar aanleiding van theologische verschillen gebruikt tegen de islam. Maar in het actuele debat ziet Bunzl theologische argumenten zelden meer op een betekenisvolle manier naar voren komen. Wat in het debat bij islamofobie volgens Bunzl wel centraal staat, is de overtuiging dat het wereldbeeld van de islam ondergeschikt en onverenigbaar is met de westerse cultuur. Het concept van ras speelt hierbij geen rol.⁹²

Antisemitisme en islamofobie hebben dus duidelijk heel verschillende claims. De claim van antisemieten richt zich op de ongeschiktheid van joden om onderdeel te zijn van de nationale gemeenschap. De claim van islamofoben richt zich op de ongeschiktheid van moslims om onderdeel te zijn van Europa. "Islamophobia, in other words, functions less in the interest of national purification than as a means of fortifying Europe."⁹³

Het is volgens Bunzl belangrijk om niet voorbij te gaan aan deze historische verschillen tussen de twee verschijnselen. Wanneer deze verschillen aan de kant worden geschoven in de strijd tegen intolerantie zou dit een hele verkeerde benadering tot gevolg kunnen hebben. Ook de kijk op het nieuwe antisemitisme zal dan onterecht van een historische continuering uitgaan.

Wat volgens Bunzl belangrijk is om te beseffen is dat antisemitisme tegenwoordig een onbeduidende rol speelt in Europa. Wederom beredeneert Bunzl dit op basis van zijn punt, dat antisemitisme gekoppeld is aan de historische context van de natiestaat. In de hedendaagse supranationale Europese Unie neemt het streven naar een etnisch pure natiestaat geen substantiële rol meer in. Doordat joden altijd al te maken hebben gehad met meerdere loyaliteiten, zijn zij nu de belichaming van de post nationale orde, aldus Bunzl. Er bestaan tegenwoordig in de EU dan ook geen extreem rechtse partijen van betekenis met een antisemitische agenda.⁹⁴

Desalniettemin, is er sinds 2002 wel een stijging in antisemitische incidenten opgetreden, en bij veel hiervan waren de daders moslimjongeren.⁹⁵ Maar het vroegere moderne antisemitisme en het nieuwe antisemitisme zijn volgens Bunzl totaal verschillende fenomenen. Bij het traditionele moderne antisemitisme waren joden de vijand omdat ze niet in de etnisch pure Europese

---

⁹¹ Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia*, 12.

⁹² Ibidem, 13.

⁹³ Ibidem, 13.

⁹⁴ Ibidem, 14-15.

⁹⁵ Ibidem, 25-26.

natiestaat pasten. Bij het nieuwe antisemitisme wat incidenteel nog wel vanuit de extreem-rechtste hoek komt zal eenzelfde achterliggende logica aanwezig zijn, maar in de gevallen van antisemitische moslims is de argumentatie geheel anders dan een eeuw geleden. Zij openen de aanval op joden juist doordat ze joden zien als onderdeel van de Europese hegemonie. Deze moslims voelen zich gemarginaliseerd in hun eigen Europese land en zien joden daarnaast als schuldig aan het lijden van de Palestijnen. Israël wordt immers in de Arabische wereld voornamelijk gezien als een Europese kolonie, verduidelijkt Bunzl. De ironie is, stelt Bunzl, dat joden nu blijkbaar zo goed passen in het Europese plaatje dat dit succes juist weer een reden is dat zij doelwit zijn van aanvallen.⁹⁶ Door islamofoben wordt deze agressieve en antisemitische houding van moslimdaders paradoxaal genoeg weer ingezet voor hun argumentatie en strijd tegen de islam.

Over het algemeen bestaat in het nieuwe Europa een grote consensus en acceptatie over de afkeer en bestrijding van antisemitisme en Israëls bestaansrecht.⁹⁷ Deze consensus bestaat geheel niet rondom islamofobie en Bunzl benadrukt dat hier nu de aandacht op zou moeten liggen in Europa. In een benadering van dit thema is het van belang om de verschillen tussen antisemitisme en islamofobie te erkennen. Zij zijn dan wel beiden uitsluitende ideologieën, maar voornamelijk tijdsgebonden fenomenen. Waarbij bij antisemitisme de nadruk lag op het zuiver houden van de natiestaat draait het bij islamofobie om de toekomst van de Europese samenleving, aldus Bunzl.⁹⁸ Beiden fenomenen moet Europa aanpakken met aandacht voor hun eigen geschiedenis. De aanhang van islamofobie groeit en de geopolitieke gevolgen kunnen groot zijn, waarschuwt Bunzl: een toenemende radicalisering van moslimjongeren kan in de hand gewerkt worden met een uitzichtloze *clash of civilizations* tot gevolg.⁹⁹

De nadruk die Bunzl legt op de historische context van joden en de natiestaat is een belangrijk onderdeel van de achtergrond van het moderne antisemitisme en deze geschiedenis zal daarom hierna uitgebreider besproken worden. Eerst zal de geschiedenis van antisemitisme in Europa hieronder ook in een breder perspectief besproken worden.

3.2 Historische achtergrond van modern antisemitisme (tot eind 19^e eeuw)

In zijn werk, *The politics of hate. Anti-Semitism, history and the Holocaust in modern Europe*,¹⁰⁰ geeft historicus John Weiss een helder overzicht van de oorsprong en ontwikkeling van het moderne Europese antisemitisme. Ik zal zijn selectie van de verschillende achtergronden en drijfveren van modern antisemitisme aanhouden in de hieronder besproken historische achtergrond.

Vanuit het christendom ontstond het anti-judaïsme dat eeuwen heeft doorgewerkt in de

⁹⁶ Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia*, 26-27.

⁹⁷ Ibidem, 29.

⁹⁸ Ibidem, 45.

⁹⁹ Ibidem, 46.

¹⁰⁰ John Weiss, *The politics of hate. Anti-Semitism, history and the Holocaust in modern Europe*, (Ivan R. Dee, Chicago 2003).

negatieve beeldvorming van de jood. De oorsprong ligt bij het ontstaan van het christendom. De eerste christenen waren joden die Christus als Messias zagen. Uiteindelijk leidde dit tot een afscheiden van de gemeenschap en het loslaten van de joodse wet. Einde van de 2e eeuw zagen vroege christenen het christendom niet als een nieuwe religie, zij zagen het als de vervolmaking van het jodendom. De frustratie en het onbegrip was groot om de arrogantie van mede-gelovigen om hun 'eigen' Messias en God niet te erkennen. Zo ontstond in het vroege christendom al een afkeer tegenover joden. Het verhaal dat joden verantwoordelijk zouden zijn voor het verraad en de dood van Christus (de deïcide) heeft eeuwenlang doorgewerkt in het christendom en is gebruikt als legitimatie voor aanvallen tegen joden, zoals de dodelijke Kruistochten in de late Middeleeuwen.¹⁰¹ In de 19e eeuw hielp de christelijke vijandigheid, racistisch antisemitisme te versterken, “[...] and in some nations [...] it helped create a culture that allowed them to flourish.”¹⁰²

Een tweede belangrijke bron van antisemitisme was sociaal-economisch. Eeuwenlang werden joden er van beschuldigd dat ze op oneerbare manier hun geld verdienden door uitbuiting en woekerleningen. Hoewel joden oorspronkelijk als ervaren kooplieden met belangrijke handelsconnecties in het Oosten naar Europa kwamen en goede posities verwierven, werden zij naar de val van Rome uitgesloten van de gilden waardoor zij veroordeeld waren tot de laagste vormen van handel. Een eigenschap als gierig werd hierdoor inherent aan de jood gezien.¹⁰³

In de tijd van de Verlichting en de Franse Revolutie (1789) kregen joden hun vrijheden terug. De associatie van joden met progressieve en liberale stromingen en de goede economische posities die joden in gingen nemen, zette de adel, Kerk en gilden -die hun macht bedreigd zagen- juist weer aan tot antisemitisme en haatpropaganda.¹⁰⁴

In de 19e eeuw kwam er nog een bron van antisemitisme bij toen vanuit de antropologie, theorieën over raciale ordening ontwikkeld werden. Kennis van bijvoorbeeld de 'inferioriteit van Semieten' verspreidde zich zo onder intellectuelen. Ook Weiss noemt ten slotte de opkomst van een militant etnisch nationalisme, dat Joden als kleine minderheid zonder claim op een eigen gebied, als voor de hand liggende slachtoffers trof.

Het proces van natiestaatvorming was een belangrijke ontwikkeling in de 19e eeuw, ziet ook socioloog en filosoof Zygmunt Bauman. Hij merkt terecht op dat dit proces als geen ander het moderne antisemitisme gevormd heeft.¹⁰⁵ In 19e-eeuws Europa waar geen ideologie belangrijker was dan het patriottisme, kregen joden, die als landloze parasieten werden gezien, het steeds moeilijker. Het was voor Europese staten geheel ongeloofwaardig dat joden, met hun grensoverschrijdende banden, werkelijk loyaal zouden kunnen zijn aan de natie waarin ze leefden. Het etnisch nationalisme dat hand in hand ging met het natiestaatvormingsproces stimuleerde in veel landen een drang tot expansie om het rechtmatige nationale leefgebied te claimen. Het

---

¹⁰¹ John Weiss, *The politics of hate*, 4-5.

¹⁰² *Ibidem*, 6.

¹⁰³ *Ibidem*, 7-8.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 8.

¹⁰⁵ Zygmunt Bauman, *Modernity and the Holocaust* (Polity Press, Cambridge 1989) 52-53.

kosmopolitisme dat veel joden verweten werd, viel niet te rijmen met een nationale loyaliteit en de bijbehorende oorlogsdrang. Er werd joden verweten dat ze pacifistisch waren, verraders en vijanden binnen de staat. Alles waar de jood voor stond paste niet in het heersende wereldbeeld van de tijd. Bauman beschrijft, treffend: "The world tightly packed with nations and nation-states abhorred the non-national void. Jews were in such a void..."¹⁰⁶, sterker nog: "...they were such a void."¹⁰⁷

3.3 Kolonisatie: een 'eigen' geschiedenis van moslims

Net als Bunzl benadrukt ook antropoloog Paul Silverstein dat het belangrijk is een begrip van hedendaagse intolerantie te gronden in de eigen geschiedenis van joden en moslims. Dit kan in hedendaags Europa soms echter de uitzonderingspositie van etnische groepen versterken en gebruikt worden in de legitimatie van uitsluitingspolitiek. Een 'eigen' geschiedenis van moslims, die volgens Silverstein door Bunzl onderbelicht wordt, is de historische achtergrond van kolonisatie die bij moslims in tegenstelling tot bij joden als gedeelde ervaring een belangrijke rol speelt. Moslims golden zowel in de pre koloniale verleden als het postkoloniale heden als *outsiders* voor Europeanen. De kolonisatie bracht als consequentie met zich mee dat moslims dit niet langer waren. In veel koloniën heerste een raciale orde, maar na de Tweede Wereldoorlog begon hier en daar een proces van assimilatie, waarbij moslims, al dan niet met argwaan bekeken, ondergeschikte onderdanen werden. Hoewel dekolonisatie intrad, bleven de meeste staten in de Europese invloedssfeer in de vorm van potentiële 'bondgenoten' gedurende de Koude Oorlog.¹⁰⁸ Pas na een reeks politieke en economische conflicten in het Midden-Oosten werd de moslim weer duidelijk als 'Ander' gerepositioneerd. Silverstein noemt de Arabisch-Israëliëse oorlogen en het olie-embargo dat daar op volgde, de Iraanse revolutie van 1979 en de gijzelingscrisis, en de uit de hand gelopen Libanese oorlog na de binnenvall van Israël in 1982. Daarna werd volgens Silverstein de islam weer op de kaart gezet als dreiging voor het voortbestaan van Europa.¹⁰⁹ Arbeidsmigranten binnen Europa werden niet enkel meer gevreesd om hun status als 'arme buitenlander die banen kwam inpikken', maar werden nu slachtoffer van xenofobie vanwege hun 'moslim-zijn'.¹¹⁰

Silverstein bespreekt de situatie van moslims in Frankrijk als voorbeeld en schetst een beeld van raciale ordening dat vergelijkbaar is met die in de koloniale tijd. Sinds 9/11 en de 'war on terror' worden moslims, volgens Silverstein, bovendien onderworpen aan systematische *racial profiling*. In Franse achterstandswijken worden Noord-Afrikaanse en zwarte inwoners geterroriseerd door veiligheidsdiensten. En bepaalde wetten treffen speciaal de islamitische gemeenschap. Silverstein doelt op het verbod op de *hijab* en de regel dat op scholen de positieve

¹⁰⁶ Bauman, *Modernity and the Holocaust*, 53.

¹⁰⁷ Ibidem, 53.

¹⁰⁸ Paul A. Silverstein, 'Comment on Bunzl', in: *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe*, (Chicago 2007) 62.

¹⁰⁹ Ibidem, 63.

¹¹⁰ Ibidem, 63.

kanten van kolonisatie onderwezen worden.¹¹¹ Moslims in Frankrijk voelen zich volgens Silverstein disproportioneel achtergesteld en uitgesloten van de samenleving. Er heerst voor hen een cultuur van *apartheid*, en ze identificeren zich dan ook met hun voorouders die onder kolonisatie van Frankrijk leefden, aldus Silverstein. Vandaar ook, stelt hij dat ze een verbondenheid voelen met andere onderdrukten zoals de Palestijnen in de bezette gebieden. Dit heeft volgens Silverstein niets te maken met een etnisch of religieus grensoverschrijdend gevoel van gemeenschap.¹¹²

Verderop in dit hoofdstuk kom ik terug op deze relatie van het debat over de overeenkomsten en verschillen van antisemitisme en islamofobie enerzijds, en de opkomst van het 'nieuwe antisemitisme' anderzijds (3.6).

3.4 Historische achtergrond islamofobie

Er bestaat al heel lange tijd de neiging vanuit zowel het Westen als vanuit de islamitische wereld om elkaar als een dreiging te zien. Tussen christendom en de islam, was er altijd meer conflict dan begrip. Theologische en politieke confrontaties hebben steeds opnieuw het beeld van de islam als militant, wereldwijd gevaar versterkt. Dit begon eeuwen geleden al met de vroege islamitische expansie en het verslaan van het Byzantijnse Rijk. De confrontaties en conflicten zien we in de kruistochten en de val van Jeruzalem, de verbanning van de Moren uit Spanje en de Inquisitie. Daarna de veroveringen en bedreiging van Europa door het Ottomaanse Rijk en waren er de jihads tegen de Europese koloniale overheersing in de 18^e en 19^e eeuw. Meer recentelijk zijn er meerdere oorlogen tussen de Arabieren en Israëliërs. De Iraanse revolutie bracht de opkomst van de islam in de politiek naar de wereld. In de media werden beelden gecreëerd van gevaarlijke dictators zoals Qaddafi, Khomeini en Saddam Hussein, die opriepen tot een heilige oorlog tegen het Westen en tot vorming van een internationale moslimgemeenschap. De intolerantie van de Islam, in de vorm van incidenten als de doodsb bedreigingen van Rushdie en Zakaria zetten de islam in een negatief daglicht.¹¹³ Ook recent is er een opeenvolgende lijn aan gewelddadige incidenten zoals gijzelingen, vliegtuigkapingen en terroristische aanslagen. Zij bevestigen het beeld in het Westen van een gevaarlijke, agressieve islam.

3.5 Terminologische onenigheid

Door het brede gebruik van de term islamofobie, is deze lastig te definiëren, aldus antropoloog Javier Rosón. Er ontstaat verwarring omdat verschillende termen door elkaar worden gebruikt, zoals arabofobie of anti-moslim en vaak wordt islamofobie op één lijn gezet met racisme, xenofobie, en haat tegenover de Islam.¹¹⁴

Dan Diner benadrukt dat er een duidelijk onderscheid gemaakt moet worden tussen

---

¹¹¹ Paul A. Silverstein, 'Comment on Bunzl', 63-64.

¹¹² Ibidem, 64.

¹¹³ John L. Esposito, *The Islamic threat. Myth or reality?* (Oxford University Press 1992)170.

¹¹⁴ Javier Rosón Lorente, 'Discrepancies around the use of the term 'Islamophobia'', in: *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*, Volume VIII, Issue 2 (2010) 116.

enerzijds een veel voorkomende xenofobische vijandigheid naar 'Anderen' en anderzijds een gezamenlijk vijandbeeld verankerd in een eigen wereldbeeld van die 'Ander': een in essentie ideologische stroming zoals antisemitisme en islamofobie. Hij veronderstelt dat vijandigheid tegenover moslims wellicht te snel het stempel van islamofobie krijgt en zo ook te snel de gelijking met antisemitisme wordt getrokken. De verschillen tussen de twee krijgen zo niet genoeg aandacht. Een opvallend verschil vindt Diner de naamgeving van de aanhangers van antisemitisme danwel islamofobie. Islamofobie is in tegenstelling tot antisemitisme geen zelf toegekende benaming.¹¹⁵ Diner trekt geen harde conclusie. Hij stelt dat het nog zal moeten blijken of we in onze samenleving nu te maken hebben met xenofobisch gedrag of dat er een tweeledige constructie van de 'Ander' is die zich verder ontwikkelt tot een ideologie, verdergaand dan enkel de dimensie van verschillen.¹¹⁶

In hoofdstuk 4 zal ik terugkomen op deze terminologische onenigheid die in het debat rond islamofobie soms een struikelblok vormt.

3.6 Religieuze essenties en beschuldigingen

Dan Diner legt uit dat zowel het jodendom als de islam religies van de Wet zijn. In de tijd van emancipatie, tweede helft van de 19^e eeuw, zaten joden in een vergelijkbaar proces als moslims nu. Ze moesten hun alomvattende religie omvormen naar een *confessio*: een geprivatiseerd geloof. Dit was de voorwaarde voor volwaardig burgerschap en gelijkheid. Het verschil tussen joden en moslims is echter dat joden in de diaspora gewend zijn aan een scheiding van staatsmacht en de geloofssfeer en uitgaan van een principe van *dina demalkhuta dina*: 'de wet is de wet van het land'. Islam kent deze scheiding niet, aldus Diner. Als politieke religie vallen bij de islam alle sferen onder invloed van religie en dit veroorzaakt wrijvingen. Maar net als joden staan moslims nu voor de uitdaging hun religie om te vormen in een *confessio*, een abstracte geloofsgemeenschap onder andere geloofsgemeenschappen om in de maatschappij geaccepteerd te worden en als voorwaarde om volwaardig mee te draaien in de samenleving.¹¹⁷

Internationaal bedrijfs- en milieustrateeg en voormalig voorzitter van het Jeruzalem Center for Public Affairs, Manfred Gerstenfeld, ziet ook belangrijke verschillen tussen antisemitisme en islamofobie op basis van verschillen in de beide religies.¹¹⁸ Hoewel de beide verschijnselen regelmatig gepresenteerd worden als twee identieke vormen van discriminatie, ziet Gerstenfeld dit als onjuist. Veel westerlingen voelen een afkeer tegen diegene die zij als 'Ander' ervaren, dat hebben antisemitisme en islamofobie gemeen, maar daar houden de overeenkomsten volgens Gerstenfeld op. Er zijn veel belangrijker en wezenlijker verschillen aanwezig. Hoewel antisemieten door middel van haatpropaganda en zwartmakerij een gevaarlijk beeld van joden werd geschapen,

¹¹⁵ Dan Diner, 'Reflections on Anti-Semitism and Islamophobia', in: *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe*, (Chicago 2007) 48,50.

¹¹⁶ Ibidem, 53.

¹¹⁷ Ibidem, 50-52.

¹¹⁸ Gerstenfeld, 'Islamofobie is niet hetzelfde als antisemitisme. Angst en wantrouwen. Gaan we terug naar de jaren '30?', in: *De Volkskrant*, sectie: *Forum*, 11 (1 februari 2008) 11.

is er bij de islam geen sprake van imaginair geweld. Omdat we wel te maken hebben met concreet geweld gelegitimeerd vanuit de islam, bestaat er een gegronde reden voor angst, aldus Gerstenfeld. Vanuit het jodendom bestaat deze drijfveer tot geweld gelegitimeerd vanuit de religie niet en is dit beeld enkel het resultaat van antisemitische propaganda en leugens. Gerstenfeld noemt als voorbeeld van een dergelijke leugen het 'bloedsprookje': de overtuiging dat joden voor bepaalde religieuze rituelen het bloed van christenen zouden gebruiken. Dit voorbeeld zagen we ook al terug in het vorige hoofdstuk waarin Nazir Ahmed deze *blood libel* vergeleek met een hedendaags gerucht dat in de *London Times* uitgebracht werd: de moslimregering in Sudan zou het bloed van christelijke kinderen gebruiken om bloedbanken voor islamitische soldaten te bevoorraden.¹¹⁹

Volgens Gerstenfeld valt niet te ontkennen dat de wereld sinds 9/11 niet meer dezelfde is. Hij erkent dat we niet de gehele moslimgemeenschap verantwoordelijk houden voor het geweld, maar stelt dat de aanslagen wel een verantwoord onbehagen richting de islam hebben opgeroepen. Daarbij noemt Gerstenfeld ook dat Europol bekend heeft gemaakt dat in 2006 de helft van de opgepakte terreurverdachten een radicaal islamitische achtergrond had.¹²⁰

Gerstenfeld vreest ook voor de felle bekeringsdrang die vanuit de islam bestaat. Het jodendom heeft deze 'neiging tot proselieten maken' niet. Geweld en intimidatie zijn, volgens Gerstenfeld, bij moslims legitieme middelen die ingezet mogen worden bij bekering. Hetzelfde geldt bij het voorkomen dat gelovigen de religie verlaten. Hier gaat volgens Gerstenfeld een duidelijke dreiging vanuit.¹²¹

Nog een essentieel verschil dat Gerstenfeld noemt, is de houding van de gemeenschappen tegenover wereldheerschappij. Hoewel het idee dat joden hier op uit zijn wederom voortkomt uit "antisemitische leugens"¹²² zoals de Protocollen van de wijzen van Sion, zijn er vanuit de moslimgemeenschap concrete uitspraken die hierop wijzen. Gerstenfeld benadrukt dat dit niet enkel beperkt blijft tot extremisten als Al Qaida. Ter voorbeeld noemt hij de Algerijnse president Boumediene en Yusuf Qaradawi, de geestelijk leider van de Moslim Broederschap die beiden uitspraken deden waarin ze een her- en/of verovering van Europa aankondigden.¹²³

Ten slotte kaart Gerstenfeld aan dat in de 21ste eeuw moslims oververtegenwoordigd zijn in het daderskamp van gewelddadige antisemitische incidenten. Gerstenfeld ergert zich aan de pogingen islamofobie en antisemitisme als identiek te beschouwen, omdat deze de realiteit van deze problematiek vervalsen. Hij spreekt hier niet alleen over gewelddadige incidenten in Europa, ook het feit dat Palestijnen als weerloze slachtoffers bestempeld worden vindt Gerstenfeld misleidend. "Dat Palestijnen slachtoffers zijn, is vooral het gevolg van hun vele pogingen om

---

¹¹⁹ Gerstenfeld, 'Islamofobie is niet hetzelfde als antisemitisme', 11.

¹²⁰ Ibidem, 11.

¹²¹ Ibidem, 11.

¹²² Ibidem, 11.

¹²³ Ibidem, 11.

joodse slachtoffers te maken”¹²⁴

3.6 De Paradox

Het debat omtrent een gelijkstelling tussen antisemitisme en islamofobie raakt vaak aan de ontwikkeling van een 'nieuw antisemitisme', wat al eerder besproken werd. Waar de wetenschappers uit het vorige hoofdstuk waarschuwen dat de nieuwe antisemieten nu de islamofoben zijn, stellen wetenschappers aan de andere kant dat moslims nu juist vaak de nieuwe antisemieten zijn. Dit is de paradox die dwars door dit debat loopt. Aan de ene kant voelen de mensen die als islamfoob bestempeld worden met een gelijktrekking naar antisemiet zich monddood gemaakt in de volgens hun rechtvaardige kritiek. Aan de andere kant dreigt door de unieke beladen positie die antisemitisme inneemt het gevaar van islamofobie ondergesneeuwd te worden door moslims als antisemitische daders neer te zetten.

Silverstein gaat er uitgebreid op in. Waar antisemitische kritieken gecriminaliseerd worden, maar islamofobische cartoons beschermd worden onder het mom van vrijheid van meningsuiting is het logisch, stelt Paul Silverstein, dat moslims gefrustreerd zijn over het meten met twee maten, en zien moslims joden als Europese insiders en misschien wel als symbool voor alle intolerantie in hun eigen leven.¹²⁵

Silverstein gaat vervolgens in op de door Bunzl genoemde groep de *alarmisten*. Dit zijn volgens Silverstein vaak personen die joden een monopolie op het slachtofferschap geven. Het lijkt alsof het erkennen van islamofobie voor hen al af zou doen aan het narratief van een haat tegen joden en de rechtmatigheid van de staat Israël. Het is dus hun (politieke) belang de voortgaande dreiging van antisemitisme te benadrukken en vooral dit te linken aan moslims in Europa en Israël en de bezette gebieden.¹²⁶ Silverstein waarschuwt dat dit ons echter niet zal moeten verblinden voor islamofobie, dat zeker drastisch toeneemt. En moslims kunnen hierin net als joden, zowel daders als slachtoffers zijn.¹²⁷

3.7 Samenvattend

De wetenschappers in dit hoofdstuk beroepen zich veelal op een zorgvuldige historische blik op veronderstelde gelijkenissen tussen antisemitisme en islamofobie. Zo benadrukt Bunzl het belang van de rol van het etnisch nationalisme en de natiestaat in de vorming van het moderne antisemitisme. Dit was unieke drijfveer in die periode. Net zoals er achter islamofobie op dit moment een unieke drijfveer ligt: de Europese cultuur beschermen tegen het 'gevaar' van de islam.

Ook Silverstein vindt het belangrijk antisemitisme en islamofobie in de eigen historische context te zien. Hij stelt echter dat de periode van kolonisatie (en daarna) van veel Afrikaanse landen niet buiten beschouwing kan worden gelaten als je kijkt naar de ontwikkeling van

---

¹²⁴ Ibidem, 11.

¹²⁵ Silverstein, 'Comment on Bunzl', 65.

¹²⁶ Ibidem, 67.

¹²⁷ Ibidem, 68.

islamofobie.

Dan Diner categoriseert islamofobie als een ideologische stroming waarin de afkeer, haat en/of angst ten op zichte van moslims onderdeel is van een bepaald wereldbeeld (zoals antisemitisme dat ook in zich heeft ten opzichte van joden). Maar Diner vraagt zich of er wel altijd sprake is van islamofobie, als we dat tegenwoordig zo bestempelen. Hij lijkt te vermoeden dat er vaker sprake is van een 'veelvoorkomende vijandigheid' naar moslims, zoals naar wel meer 'Anderen', dan van islamofobie.

Diner ziet ook dat moslims hun 'alomvattende' religie zullen moeten proberen om te vormen naar een *confessio* om volledig geaccepteerd te worden in een Europese samenleving. Waar joden een vergelijkbaar proces gemakkelijker konden doorlopen vanwege een basisprincipe van de *dina demalkhuta dina*, heeft de islam het moeilijker omdat het in essentie een politieke religie is, waardoor alle sferen in een samenleving onder invloed van de religie vallen. Ook Gerstenfeld ziet dat in de religies van beiden minderheden in Europa essentiële verschillen liggen. Volgens zijn lijn van argumentatie werd het jodendom van velen zaken beschuldigd die van antisemitische leugenarij waren (of zijn). Terwijl bij de islam aanleiding is voor terechte zorgen, bijvoorbeeld op het gebied van bekeringsdrang die van de religie uitgaat, samenzweringen tot overname van de macht, en concreet geweld en aanslagen gelegitimeerd vanuit de religie. Dit geweld richt zich tegenwoordig ook nog eens steeds vaker *tegen joden*.

Zo komen we uit bij een paradox waarin moslims aan de ene kant als slachtoffers van islamofoben worden gezien (die als de nieuwe antisemieten worden bestempeld) en aan de andere kant als daders van antisemitisme worden gezien. In het laatste hoofdstuk zullen opvallendheden en tegenstrijdigheden zoals bijvoorbeeld deze paradox uitgebreid door mij worden behandeld.

4. In hoeverre is een gelijkstelling van antisemitisme en islamofobie terecht?

Een analyse van het debat

Nu in de voorgaande twee hoofdstukken beschrijvend is weergegeven hoe in het hedendaagse Europese islamdebat gedacht wordt over een gelijkstelling, is het tijd om in dit hoofdstuk de balans op te maken en te evalueren.

Hoewel de wetenschappers in hoofdstuk 2 en 3 niet allemaal hetzelfde zeggen, zijn beide kampen onder twee grove noemers te vangen:

Aan de ene kant hebben we de mensen die vóór een vergelijking pleiten. Deze groep ziet antisemitisme en islamofobie onder de noemer van tijdloze fenomenen: vanuit sociologisch-antropologisch-, en psychologisch oogpunt zijn dit vergelijkbare verschijnselen.

Aan de andere kant hebben we de groep die het uitgangspunt van een gelijkstelling niet vindt kloppen. Hun belangrijkste argument is dat de verschijnselen in hun eigen historische context bekeken moeten worden en dat ze daarom niet vergelijkbaar zijn. Aanvullend wordt gewezen op het feit dat vanuit de islam in tegenstelling tot antisemitisme een reële dreiging uitgaat.

In dit hoofdstuk zal ik ten eerste de subjectiviteit in de argumentaties aan het licht brengen (4.1) en de verschillen die binnen de twee 'kampen' in de argumentaties te vinden zijn (4.2). Vervolgens zal ik een aantal kritiekpunten bespreken aan de hand van Bunzl's betoog (4.3). Daarna zal ik uitgebreid stilstaan bij de grenzen van islamkritiek, de bijzondere positie die antisemitisme in onze Europese geschiedenis inneemt, en de voorwaarden voor een open debat (4.4). Qua werkwijze zal ik ten eerste signaleren en evalueren: ik zal de opvallende relaties en verschillen in de benadering van de vergelijking in- en tussen de twee groepen wetenschappers signaleren. Ik voeg hier mijn eigen visie aan toe. Ten tweede zal ik analyseren en evalueren: ik zal met een kritische blik een aantal argumenten / thema's analyseren en uiteenzetten waar ik het wel of niet mee eens ben en waarom. Ten derde zal ik aanvullen en evalueren: ik zal aanvullingen doen waar ik denk dat zaken niet of in mindere mate naar voren zijn gekomen die mijns inziens wel van belang zijn. Ten slotte zal ik concluderen en vooruitkijken, zodat na dit hoofdstuk ook antwoord kan worden gegeven op het tweede deel van de hoofdvraag: Is de gelijkstelling van islamofobie en antisemitisme terecht?

4.1 Subjectiviteit in argumentaties

Uit de beschrijving van het debat volgt duidelijk dat de wetenschappers van beide 'kanten' door hun eigen bril de verschijnselen benaderen. Dit komt opvallend naar voren doordat een aantal wetenschappers *dezelfde* voorbeelden voor én tegen de vergelijking op verschillende manieren inzetten. Ik zal hieronder kort de opvallende voorbeelden noemen.

Gerstenfeld ziet de *blood libel*, als antisemitische leugen, in contrast met islamitisch geweld dat niet uit leugens of propaganda voortkomt. Ahmed gebruikt dezelfde mythe van de *blood libel* juist om een parallel weer te geven met de mythe over bloedbanken in Sudan, waar het bloed van christelijke kinderen zou worden gebruikt voor islamitische soldaten.

Ook bij de *take-over* mythe ziet Gerstenfeld dit verschil bij joden en moslims: waar samenzweringen van joden verzinsels zijn van antisemieten, horen we vanuit de moslimwereld concrete geluiden over een dergelijk streven. Døving ziet in deze *take-over* mythe juist een terugkerend gelijkend thema in het proces van stigmatisering van joden en moslims.

Døving trekt ook een parallel tussen de meningen van antisemieten en islamofoben over de religies van joden en moslims: totalitair, politiek en autoritair. Diner beschrijft juist een verschil: joden hadden het vermogen zich aan te passen aan de wetten van het land, terwijl bij de islam als politieke religie alle sferen onder de invloed van de religie vallen en dit voor wrijvingen zorgt.

Deze drie voorbeelden geven iets belangrijks weer. In principe sluiten de verschillende benaderingen van de wetenschappers elkaars gedachtegangen niet uit. Wat de voorbeelden vooral blootleggen is het feit dat binnen dit krachteveld, de spelers aan beide kanten vanuit hun eigen visie het debat benaderen. De wetenschapper die pleit voor een vergelijking, ziet soms eerder de gelijkenissen bevestigd, terwijl de wetenschapper die pleit voor het apart benaderen van de verschijnselen, vaker verschillen aanhaalt. Dat er wetenschappelijke argumentaties zijn beschreven betekent niet dat het objectieve argumentaties zijn. Er zit een bepaalde gekleurdeheid in. Dat is goed om in het achterhoofd te houden, maar het is niet erg: in dit hoofdstuk is er de ruimte voor mij om ook *mijn* visie toe te voegen aan debat over een gelijkstelling tussen antisemitisme en islamofobie.

4.2 Verschillen binnen de twee kanten

Hieronder zal ik eerst een aantal nuances bespreken die naar voren komen *binnen* de twee kanten van argumentaties. Uit deze analyse komen de thema's naar voren waar ik kritiek op heb of waar ik me juist bij aansluit.

De wetenschappers die voor de vergelijking pleiten.

De wetenschappers uit hoofdstuk 2 bespreken grotendeels eenzelfde mechanisme dat achter de gelijkenis ligt waar zij voor pleiten: het mechanisme van *Othering* en uitsluiting. Soms met een verschillende benadering: een aantal sociologisch, weer anderen historisch en een ander deel raciaal psychologisch. Soms gebruiken ze verschillende termen: zondebok, tegenpool, *folk devil* of ultieme 'Ander', maar het komt op hetzelfde neer. Ik sluit me er bij aan dat dit mechanisme van *Othering* achter modern antisemitisme en nu wederom achter islamofobie een belangrijke overeenkomstige drijfveer is.

Eén verschil in dit hoofdstuk zien we tussen Kalmar en de rest. Hoewel ook hij het heeft over joden en moslim als 'Ander', gaan hij een stapje verder: het is niet zomaar een mechanisme

dat nu weer in werking treedt. Het heeft er ook voor de moslim 'altijd al ingezeten' omdat moslims en joden dit lot als 'Ander' delen als zijnde Semieten. Binnen die zondebokgroep heeft alleen een verschuiving van het zwaartepunt plaatsgevonden van de ene deelnemer hierin, de jood, naar de andere deelnemer hierin, de moslim.

Er zit volgens mij een essentieel verschil in de benadering die Kalmar hier kiest op basis van Saïd. Deze benadering draagt een toevoeging in zich die bovenop het mechanisme van *Othering* komt. Het is niet zo maar weer een ándere 'Ander', het is déze 'Ander': één en dezelfde 'Ander'. De Semiet zit als 'Ander' in het collectieve bewustzijn ingebed, waardoor -misschien onbewust- aan dit standpunt refereren en je er mee verbinden een stuk makkelijker wordt.

Een andere belangrijk verschil zien we tussen Pnina Werbner en overig besproken wetenschappers. Hoewel zij ook een vergelijkbaar principe van *Othering* bij antisemitisme en islamofobie beschrijft, ziet zij wel een verschil in wat voor 'Ander' dit dan is.

Het mechanisme van *Othering* zie ik als een belangrijk thema en dit zal dan ook verweven met mijn visie regelmatig in dit hoofdstuk terugkomen. Het beeld van de moslim en jood als dezelfde 'Andere' Semieten ingebed in het collectieve bewustzijn, vind ik een interessant punt waar ik tot op zekere hoogte in mee wil gaan en op terug zal komen. De unieke benadering van Pnina Werbner zal ook belangrijk worden in mijn eigen betoog.

De wetenschappers die tegen een vergelijking pleiten

Deze wetenschappers vinden dat je zowel antisemitisme als islamofobie tegen de eigen historische achtergrond moet plaatsen in de eigen politieke en maatschappelijke omstandigheden van die tijd. Dit brengt de eigenheid van de verschijnselen aan het licht, niet hun gelijkenis.

Gerstenfeld en Diner bespreken ook verschillen die ze tussen de religies zelf zien. En Gerstenfeld benadrukt zelfs dat het terecht is de islam met een bepaald wantrouwen te bekijken. Waar ik het met Gerstenfeld eens ben is dat het goed is om ons bewust te zijn van de redenen *waarom* er een groeiend onbehagen is onder sommige mensen richting de islam. En ik meen ook dat het toenemende aantal geweldplegingen dat gelegitimeerd wordt vanuit de islam, in alle openheid aangekaart moeten kunnen worden. Waar ik het niet mee eens ben is dat negatieve stellingen over moslims in de aard van de religie worden gelegd. Ik zal hier in dit hoofdstuk verder op terugkomen.

Hoewel ik me aansluit bij een historisch zorgvuldige benadering, heb ik ook kritiekpunten. In het volgende subhoofdstuk zal ik deze punten van kritiek weergeven, waarbij ik Bunzl's betoog als kapstok gebruik.

4.3 Kritiek op Bunzl

Zoals we gezien hebben ziet Matti Bunzl antisemitisme en islamofobie als twee verschillende verschijnselen, gebonden aan hun eigen tijd en plaats. Bunzl geeft een zorgvuldige analyse van de politieke kant en drijfveren achter de beide verschijnselen binnen hun eigen, nauwkeurig

afgebakende, periode. Ik wil op drie punten uit zijn betoog uitgebreider ingaan. Namelijk: een gelijkend motief van nationalisme dat als drijfveer achter islamofobie nu terugkeert, de onderbelichte rol van *Othering* vanuit de christelijke hoek en de onderbelichte rol van *Othering* vanuit de historisch seculiere hoek.

De terugkeer van het nationalisme

Ten eerste het onderscheid dat Bunzl maakt: Bunzl stelt dat het moderne antisemitisme, opkomend in de laat 19^e eeuw, direct gekoppeld was aan het nationalisme. Deze racistische ideologie was gericht op de purificatie van de natiestaat. In tegenstelling tot dit moderne antisemitisme is islamofobie, ontwikkeld in de 20^e en 21^e eeuw, niet gericht op de zorg of moslims in een nationale gemeenschap passen, maar draait het hier om de zorg voor een bedreiging van de beschaving van Europa door de islam. Daarbij stelt hij dat modern antisemitisme, "...has run its historical course with the supercession of the nation-state...".¹²⁸

Ten eerste rijmt Bunzl's stelling niet met het feit dat natiestaten niet zijn verdwenen. Wat Bunzl zegt wil ik graag nuanceren. Het draait om het idee over hoe een natiestaat ingericht zou moeten zijn. Dat idee is veranderd. Het strikte nationalisme en het ideaal van purificatie van een natiestaat zijn verdwenen. In de naoorlogse periode is de norm opgekomen van internationale verbanden, onafhankelijke instanties en samenwerking om internationale rust en vrede te bewaken. Met het verdwijnen van dit meer ideologische ideaal van de natiestaat en het nationalisme, verdween de *basis* voor een politiek antisemitisme in deze staatsvorm.

Dit is misschien wel waar, maar op dit moment zien we juist nationalistische gevoelens in Europese landen groeien. Extreemrechtse partijen nemen toe in aantal in Europa met vaak een nationalistische agenda die nu de *moslim* als niet passend binnen de natie zien. Bunzl's stelling over islamofobie als een "means of fortifying Europe"¹²⁹ is volgens mij daarom niet toereikend. Een groot deel van deze extreem rechtse partijen zijn juist sterk anti-Europa. Islamofobie is nu vaak verweven met de nationalistische agenda van deze partijen zoals de Oostenrijkse FPÖ, het Franse Front National en de Nederlandse PVV. We zien bij Wilders bijvoorbeeld dat hij veel de nadruk op de Nederlandse identiteit en belangen legt en op de 'trots op het eigen land'. Hij benadrukt in zijn toespraken regelmatig dat de *Nederlandse* waarden en cultuur beschermd moeten worden en dat *Nederland* teruggegeven moet worden aan de *Nederlanders* (zie bijlage 7.1). Naar mijn mening spelen nationalistische gevoelens nu wederom een belangrijke rol bij islamofobie binnen het hedendaagse Europa. Dit strookt niet met wat Bunzl betoogt¹³⁰. Ik zie hierdoor juist een parallel met het nationalistische moderne antisemitisme eind 19^e en begin 20^e eeuw.

---

¹²⁸M. Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia: hatreds old and new in Europe* (Chicago 2007) 4.

¹²⁹Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia: hatreds old and new in Europe* (Chicago 2007) 4.

¹³⁰Het is mogelijk dat Bunzl anno 2014 zijn theorie wat zou bijstellen. De afgelopen jaren zijn de ontwikkelingen op dit gebied in de politiek snel gegaan. Bunzl's ideeën uit 2007 lijken nu gedateerd.

De rol van het christendom en de Kerk in Othering

Ten tweede wil ik ingaan op de seculiere benadering waar Bunzl voor pleit. Bunzl verwerpt het idee dat antisemitisme en islamofobie analoog aan elkaar kunnen worden gesteld omdat de jood en de moslim eenzelfde rol als eeuwige 'Ander' vervulden tegenover het christendom. Hij deelt beide verschijnselen in, vanuit seculier en historisch oogpunt, in verschillende raamwerken van uitsluiting. Maar naar mijn idee kan je een traditie van religieuze *Othering* bij de jood en ook bij de moslim niet buiten beschouwing laten.

Zoals uit een aantal argumentaties uit hoofdstuk 2 al naar voren kwam, en ook in de historische achtergrond in hoofdstuk 3 werd genoemd, bestaat er een lange geschiedenis vanuit het christendom om de jood en in mindere mate de moslim als 'Ander' te positioneren.

De basis die hier vanuit het christendom ligt en die de Katholieke Kerk lang in stand heeft gehouden is toch nog redelijk onderbelicht gebleven in de discussie. Ik vind het een gemis dat dit geen plek heeft in het debat, vanwege de grote rol die het christendom heeft gespeeld in de vorming van het beeld van de 'Ander' van zowel joden als moslims. Hoe diep deze afkeer van de 'Ander' zat, blijkt wel uit het feit dat er pas in de tweede helft van de 20^e eeuw, ten tijde van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) tot een nieuwe koers vanuit de Kerk werd besloten. Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft de Katholieke Kerk veelal niet omgekeken naar het lot van joden, en nog steeds de legimitatie hiervan gezocht in de deïcide. Pas toen het naoorlogse schuldgevoel haar werk kon doen, werd met de verschijning van *Nostra Ætate* (1965)¹³¹, een document van het Tweede Vaticaans Concilie, de relatie met het jodendom vernieuwd. In eerste instantie zou het document enkel gericht zijn op joden, maar dit werd uiteindelijk uitgebreid naar alle grote religies, waaronder de islam. Dit was een belangrijke verschuiving binnen de katholieke theologie van exclusivistisch naar inclusivistisch. Er werd vanuit de leer nu echt begonnen met het loslaten van theologische oordelen over de ander.¹³²

Na jarenlange vervolgingen en negatieve beeldvorming van joden en in mindere mate moslims bestaat er dus pas sinds 1963 een officiële afwijzing hiervan. Desalniettemin is dit denk ik een niet te onderschatten belangrijke stap geweest naar een open dialoog tussen religieuze gemeenschappen.

Ik betoog niet dat er een ononderbroken ontwikkeling bestaat van religieus *Othering* tot modern antisemitisme eind 19^e eeuw en islamofobie in de 20^e eeuw aan toe, maar deze geschiedenis kan ook niet weggezet worden als irrelevant. Door een lange voorgeschiedenis zijn deze 'Anderen' in elke tijd wel een gemakkelijker doelwit van het mechanisme van *Othering*. Omdat zij, en hier sluit ik me deels aan bij Saïd en Kalmar, als Semieten al eeuwen op en af de functie van tegenpool tot het Westen vervulden. Ik geloof niet dat de moslim op dit moment vergelijkbaar met de jood als dezelfde 'Andere' Semiet kan worden gezien, omdat ik denk dat de

---

¹³¹ *Nostra Ætate*. Bron: <http://www.rkddocumenten.nl/rkddocs/index.php?mi=600&doc=610>

¹³² Hugh Goddard, *A history of christian-muslim relations* (Ivan R. Dee, Chicago 2000)153-4, 177.

moslim nu een nieuw soort 'Ander' is.¹³³ Ik denk wel, dat door in eerdere perioden als 'Ander' gefungeerd te hebben, de moslim er vatbaar voor is opnieuw een bepaalde 'Ander' te worden.

Historisch seculiere achtergrond van Othering

Ten slotte wil ik ook benadrukken dat er niet alleen vanuit het christendom en de Kerk, maar ook seculier gezien een geschiedenis voor zowel jood als moslim ligt waarin zij de tegenpool van Europa waren. Bunzl beperkt zich tot een smalle historische en hedendaagse context waarin hij zich puur richt op de drijfveren die op dat moment werkzaam waren / zijn. Zoals uit mijn bovenstaande kritiek al duidelijk werd, zie ik bij Bunzl een gebrek aan aandacht voor een lange geschiedenis waarin de jood, maar ook de moslim als 'Ander' werden gepositioneerd. Ik verwijs naar de historische schetsen van de relaties tussen joden en moslims aan de ene kant en het (christelijke) Westen aan de andere kant, die ik 3.2 en 3.4 heb weergegeven. Ik zal deze inhoudelijk hier niet herhalen. Maar hieruit volgt wel dat er in economische-, maatschappelijke- en politieke zin vele momenten zijn geweest waarin het Westen in aanvaring met moslims en joden hen wegzette doormiddel van stereotypering als de 'ultieme Ander'. De 'barbaarse Ander', de 'gierige' Ander, de intolerante Ander, of de 'etnisch minderwaardige Ander' zijn enkele stereotyperingen uit de geschiedenis.

Door deze eerdere geschiedenis waarin het mechanisme van *Othering* joden en moslims al vaker gevonden heeft, is er als het ware een voorraad aan stereotypen geleverd waar gemakkelijk op teruggegrepen kan worden: ze bestaan immers al.

4.4 Islamkritiek, waar ligt de grens?

Gerstenfeld en Diner onderbouwen hun beeld van antisemitisme en islamofobie als twee verschillende fenomenen, door te wijzen op verschillen tussen de religies zelf. Gerstenfeld benadrukt dat de islam terecht gevreesd moet worden vanwege haar agressieve bekeringsdrang, dreigementen tot expansie en overheersing en geweld dat vanuit de islam gelegitimeerd wordt. Hij vindt daarom dat kritiek op de islam verantwoord is, en belangrijk. Mijn bezwaar bij Gerstenfeld is dat hij geen nuances maakt. Hij generaliseert zijn verwijten door ze te laten gelden voor de islam als *religie*. De vele stromingen binnen deze veelzijdige religie worden hierdoor allemaal bij het geweld betrokken. Ik ben het dus niet eens met het zwart-witte argument dat het onderscheid tussen antisemitisme en islamofobie ligt in de gewelddadigheid die vanuit de islam bestaat en niet vanuit het jodendom. Het is belangrijk om te blijven beseffen en benoemen dat het hier gaat om bepaalde extremistische individuen of stromingen die vanuit de islam zeggen te handelen. Dit soort gewelddadige acties *veroordeelen* kan, zonder een stigmatiserende kritiek richting een hele religie te geven.

Het kunnen geven van kritiek is een essentieel punt dat ook vaak in het maatschappelijk

---

¹³³ Ik kom hier in subhoofdstuk 4.4 op terug.

debat rondom islamofobie genoemd wordt. 'Islamofoben' willen niet weggezet worden met hun kritiek, door als islamfoob bestempeld te worden. Onderdeel van het probleem is de negatieve connotatie van de term islamofobie. Dit kwam al even aan de orde in hoofdstuk 3. In het volgende geef ik hier mijn visie op.

Terminologie

Dan Diner merkte al terecht op dat islamfoob een toegekende benaming is, terwijl antisemitie eind 19e, begin 20e eeuw een zelfgegeven benaming was. Antisemitisme was iets waar iemand voor stond, iets dat iedereen mocht weten, een benaming die met trots gedragen kon worden. Een zelfbenoemde ideologie. Islamofobie wordt over het algemeen ontkend door degenen die met dat label beplakt worden.

Ik zie dat deze term inderdaad meer gekleurd is: ze heeft een negatieve lading. Anti-islamisme zou wellicht een neutralere optie zijn en eerder geaccepteerd worden. Het stempel van islamfoob roept op: irreëel bang en zwak. De islamfoob (bij gebrek aan een beter woord) zal deze eigenschappen niet erkennen. Hij ziet zichzelf juist als scherpzinnig, realistisch en dapper. Door op te staan tegen de gevaren van de islam, ook al is dit geen populaire boodschap. Mensen die zwijgen zijn in hun ogen juist naïef en wellicht bang. Zij moeten hun ogen openen om door het onrealistisch ideaalbeeld te prikken waarin iedereen in Europa gelukkig kan samenleven met steeds meer moslims in ons midden.

Diner kaart ook aan dat de term islamofobie wellicht te snel wordt toegekend. Is veel van wat we in de huidige samenleving zien, niet meer een algemene xenofobie voor het vreemde en de vreemdeling, in plaats van een ideologische vorm van islamofobie met een daarbij behorend wereldbeeld? Ik zal daar hieronder verder op ingaan.

De speciale positie van antisemitisme in Europa

Ik denk dat het belangrijk is, dat zorgvuldig gekeken wordt naar wat in de categorie van islamofobie valt, hoewel het meestal lastig is waar de grens tussen open kritiek en stigmatiserende islamofobie ligt. Maar ik zie wel dat er een verschil is in de reacties in politiek en maatschappij als het gaat om antisemitisme versus islamofobie. Bij negatieve uitlatingen over joden springen er onmiddellijk mensen, instanties en overheden op om dit als antisemitisme te veroordelen. Een collectief schuldgevoel ten opzichte van de Holocaust zorgt voor fellere reacties in de veroordeling van negatieve uitlatingen tegen joden en ook de term antisemitisme wordt hierdoor gemakkelijker gebruikt. Bij anti-islam opmerkingen is geen sprake van eenzelfde verontwaardiging. Zo zal je na een veroordeling van antisemitisme, na een publieke uitspraak, niet snel iemand haar zorgen horen uitspreken over het gevaar voor de vrijheid van meningsuiting. Na een veroordeling van een uitspraak als islamofobisch, is het stellen van deze vraag bijna vanzelfsprekend geworden. Het is goed dit verschil te beseffen.

De speciale positie die joden en het antisemitisme innemen in Europa, maakt ook dat de

gelijktrekking met islamofobie zo gevoelig ligt.

Een open debat

Door middel van stigmatiserende uitspraken iemand vastzetten in een negatief beeld,¹³⁴ maakt een einde aan een open debat. Dit kan echter ook gebeuren door mensen het stempel van 'islamofob' te geven. Diegenen worden monddood gemaakt door ze van een 'irreële fobie' te beschuldigen.

Er moet dus een middenweg in het debat gevonden worden. Een weg, waar ruimte is om kritiek te geven, zolang deze niemand discrimineert. Een middenweg waarin we erkennen dat het mechanisme van *Othering* bij zowel antisemitisme als islamofobie een rol speelt, maar een benadering waar ook ruimte is voor kritiek op de islam.

In het maatschappelijk debat wordt er nog wel eens op gewezen, dat door een gelijkstelling van islamofobie met antisemitisme, moslims impliciet als slachtoffers worden bestempeld. In deze slachtofferrol kan hen moeilijk de rol van agressor en dader worden toegekend.

Maar is een bepaalde waakzaamheid niet terecht in deze tijd? Gebeurtenissen als 9/11, de aanslagen in Londen en Madrid, nu het geweld van ISIS en Al Shabaab en steeds meer jihadstrijders die Europa verlaten, creëren vanuit angst een bepaalde beeldvorming over moslims.

Naar mijn mening is zowel het toekennen van een algemene slachtofferpositie aan moslims, als het toekennen van een algemene dader-rol, geen vruchtbaar uitgangspunt voor een genuanceerd debat over de plek van moslims en de islam in de Europese maatschappij.

Ik vind het belangrijk enerzijds antisemitisme en islamofobie als twee gelijkende verschijnselen te zien, maar anderzijds denk ik dat het van essentieel belang is moslims niet als weerloze slachtoffers neer te zetten. Het mechanisme van *Othering* werkt nog op eenzelfde manier, maar we hebben nu niet meer te maken met eenzelfde 'Ander'. Ik sluit me op dit vlak graag aan bij de theorie van Pnina Werbner. Zij geeft de nuancering van de benadering van 'de Ander' weer, die volgens mij nodig is in het debat. Zoals volgens haar de jood is gekoppeld aan de *folk devil* van de *witch*, 'verborgen en sluw', zo is de moslim gekoppeld aan de *folk devil* van *The Grand Inquisitor*, 'openlijk agressief en een religieuze fanaat'. *The Grand Inquisitor* is volgens Werbner een unieke *folk devil* die deels weerstand oproept door herkenning: een herinnering aan de jaren van Inquisitie en andere vormen van religieuze onderdrukking door de Katholieke Kerk. Daarnaast roept deze *folk devil* ook weerstand op door een botsing van een totalitair religieus karakter met onze individualistische samenleving.

Het is niet terecht de eigenschappen van deze *folk devil*, openlijk agressief en fanatiek religieus, in de vorm van een karikatuurbeeld in de aard van de islam als religie en dus in de aard van de moslim te leggen. Dit beeld kan wel helpen ruimte te scheppen, de negatieve aspecten van religieus fanatisme, die zichtbaar bij de islam voorkomen, in een open debat aan de kaak te stellen.

---

¹³⁴ Zie: Lucien van Liere, *Geweld, genade en oordeel*.

5. Conclusies

Concluderend kan ik nu een antwoord formuleren op het eerste, beschrijvende deel van de hoofdvraag:

Hoe wordt in het hedendaagse Europese islamdebat gedacht over een gelijkstelling van islamofobie en antisemitisme?

In hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3 is door middel van een selectie aan wetenschappers een weergave gegeven van het islamdebat, en zijn er voor- en tegenargumenten aangaande een gelijkstelling tussen antisemitisme en islamofobie zichtbaar geworden.

De wetenschappers die vóór een gelijktrekking pleiten zien antisemitisme en islamofobie onder de noemer van tijdloze fenomenen: vanuit sociologisch- antropologisch-, en psychologisch oogpunt zijn dit volgens hen vergelijkbare verschijnselen. Hoewel zij hun eigen benadering, vanuit een eigen discipline hebben, zien zij allemaal een mechanisme van *Othering* aan het werk. Hierdoor werden joden eind 19^e eeuw en worden moslims in de hedendaagse samenleving, door middel van stigmatisering en het toekennen van stereotypen, gepositioneerd als zondebok, tegenpool, *folk devil* of 'ultieme Ander'.

De wetenschappers die tegen een gelijktrekking pleiten vinden dat je zowel antisemitisme als islamofobie in de eigen historische context moet benaderen. Als antisemitisme en islamofobie in de politieke en maatschappelijke omstandigheden van de eigen tijd worden bekeken brengt dit de eigenheid van de verschijnselen aan het licht, niet hun gelijkenis. Aanvullend komt naar boven dat het verschil tussen antisemitisme en islamofobie al blijkt uit de verschillen tussen het jodendom en de islam. Gerstenfeld geeft hier een stem aan een geluid dat we in het maatschappelijke debat veel terug horen: een bepaalde vrees voor- en weerstand tegen de islam is terecht, omdat er in de islam bevreesde elementen zitten.

Na een beschrijving van de argumenten en mijn analyse van het debat in het laatste hoofdstuk kan ik nu een antwoord formuleren op het evaluerende deel van de hoofdvraag:

In hoeverre is de gelijkstelling tussen antisemitisme en islamofobie terecht?

Ik vind een gelijkstelling van de *mechanismen* achter antisemitisme en islamofobie terecht. Ik zie hier eenzelfde mechanisme van *Othering* aan het werk. Er bestaat een lange voorgeschiedenis waarin het mechanisme van *Othering* gericht is geweest op joden en moslims. Vanuit het christendom hebben de jood en in mindere mate de moslim vaak als 'Ander' gefungeerd. Maar ook op economisch-, maatschappelijk- en politiek vlak zijn er vele momenten geweest waarin het Westen in aanvaring met moslims en joden hen wegzette als de 'ultieme Ander'. Deze voorgeschiedenis heeft een voorraad aan stereotypen geleverd waar op dit moment nog

gemakkelijk naar teruggegrepen kan worden: ze bestaan in ons collectieve bewustzijn.

Ik wil echter een belangrijke nuancering toevoegen: het mechanisme van *Othering* werkt bij beide verschijnselen op eenzelfde manier, maar we hebben niet meer te maken met eenzelfde 'Ander'. Ik verwijs hier naar de theorie van Pnina Werbner over *folk devils*. Hoewel de jood als *witch* een verborgen en sluw gevaar was, is de moslim als *The Grand Inquisitor* een openlijk agressieve en religieuze fanaat. *The Grand Inquisitor* wordt gevreesd vanwege herkenning in de vorm van een herinnering aan de tijd van religieus geweld en onderdrukking door de Katholieke Kerk in Europa. Nu is dit totalitair religieus karakter in botsing met onze individualistische samenleving.

Hoewel dit beeld niet inherent moet worden neergezet aan de islam als religie is het belangrijk het bestaan van dit beeld te erkennen, te kunnen benoemen wanneer dit beeld ook echt naar voren komt en dit te kunnen bekritisieren in het debat. Door een gelijktrekking met antisemitisme moeten moslims niet vastgezet worden in de -voor kritiek veilige- rol van slachtoffer. Net zo min als dat moslims niet moeten worden vastgezet in de rol van daders.

Ten slotte wil ik benadrukken wat volgens mij waardevol kan zijn aan een gelijkende benadering van antisemitisme en islamofobie. Waar Bram Grandia terecht voor waarschuwt is de *salonfähigheit* waarmee islamofobie in onze hedendaagse samenleving gepaard gaat. Door naar het verleden te kijken en de gelijking met antisemitisme te zien, realiseren we ons dat er gevaar schuilt in het wegzetten van een minderheid als ultieme 'Ander'. Door de positie die antisemitisme en de Holocaust innemen als uniek historisch trauma ligt een dergelijke gelijktrekking gevoelig. Ik denk dat het belangrijk is door middel van verdergaand wetenschappelijk onderzoek dit 'taboe' te doorbreken. Daarin is deze scriptie een bijdrage.

6. Literatuurlijst

Literatuur

- Ahmed, Nazir, *Islamophobia and Antisemitism*, Toespraak World Jewish Congress (Jeruzalem, 18 mei 2000).
- Bauman, Zygmunt, *Modernity and the holocaust* (Polity Press, Cambridge 1989).
- Benbassa, Esther, 'Xenophobia, Anti-Semitism and racism: Europe's recurring evils?', in: Matti Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe*, 77-89 (Prickly Paradigm Press, Chicago 2007).
- Buck-Morss, Susan, 'Comment on Bunzl', in: Matti Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe*, 90-104 (Prickly Paradigm Press, Chicago 2007).
- Bunzl, Matti, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe* (Prickly Paradigm Press, Chicago 2007).
- Carr, Matt, 'The Moriscos: a lesson from history', in: *Arches Quarterly*, Vol. 4, No. 8, 10-17 (2011).
- Davidson Kalmar, Ivan, 'Anti-Semitism and Islamophobia: The formation of a secret', in: *Human Architecture: Journal of the Sociology of Selfknowledge*, Vol. 7, Issue 2, (2009).
- Diner, Dan, 'Reflections on Anti-Semitism and Islamophobia', in: *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe*, 47-53 (Prickly Paradigm Press, Chicago 2007).
- Døving, Cora Alexa, 'Anti-Semitism and Islamophobia: A comparison of imposed group identities', in: *Tidsskrift for Islamforskning - Islam og minoriteter*, No. 2, 52-76 (2010).
- Dunk, Thomas von der, *Het nieuwe taboe op de oorlog*, tekst alternatieve Arondéuslezing (11 april 2011).
- Ephimenco, Sylvain, *Gedwongen tot weerbaarheid* (Houtekiet, Antwerpen 2005).
- Esposito, John L. & Ibrahim Kalin (ed), *Islamophobia. The challenge of pluralism in the 21st century* (Oxford University Press, Oxford 2011).

- Esposito, John L., *The Islamic threat. Myth or reality?* (Oxford University Press, Oxford 1992).
- Gerstenfeld, Manfred, 'Islamofobie is niet hetzelfde als antisemitisme. Angst en wantrouwen. Gaan we terug naar de jaren '30?', in: *De Volkskrant*, sectie: *Forum*, 11 (1 februari 2008).
- Goddard, Hugh, *A history of christian-muslim relations* (Ivan R. Dee, Chicago 2000).
- Goldberg, David Theo, 'Racial comparisons, relational racism: some thought on method', in: *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 29, No. 2, 331-364 (maart 2006).
- Grandia, Bram, *Inleiding Conferentie Pastoraat en Populisme* (13 november 2009).
- Grandia, Bram, 'Taal Wilders doet mij denken aan jaren 30', ingezonden stuk in: *Trouw* (12 januari 2010).
- Katz, J. *From Prejudice to Destruction: Antisemitism 1700-1933* (Cambridge 1980).
- Lorente, Javier Rosón, 'Discrepancies around the use of the term 'Islamophobia'', in: *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*, Volume VIII, Issue 2 (2010).
- Mak, Geert, *Gedoemd tot kwetsbaarheid* (Atlas, Amsterdam 2005).
- Matar, N., 'Britons and Muslims in the early modern period: from prejudice to a (theory of) toleration', in: *Patterns of Prejudice*, Vol. 43, No. 3-4, (2009).
- Meer, Nasar, 'Racialization and religion: race, culture and difference in the study of antisemitism and Islamophobia', in: *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 36, No. 3, 385-398 (2013).
- Meer, Nasar, 'Semantics, scales and solidarities', in: *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 36, No. 3, (2013).
- Omi, M. & H. Winant, *Racial formation in the United States* (New York 1994)
- Purkiss, Robert, 'Introductory remarks', in: *Summary of the Round Table Meeting. Anti-Semitism and Islamophobia: Bringing Communities together* (Brussel 20 maart 2003) 103-104.
- Rosón Lorente, Javier, 'Discrepancies around the use of the term 'Islamophobia'', in: *Human*

Architecture: *Journal of the Sociology of Self-Knowledge*, Volume VIII, Issue 2 (2010).

Said, Edward, *Orientalism* (Londen 2003).

Scheffer, Paul, 'Het Multiculturele Drama', in: *NRC-Handelsblad* (29 januari 2000).

Silverstein, Paul A., 'Comment on Bunzl', in: *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe*, 61-68 (Prickly Paradigm Press, Chicago 2007).

Sutcliffe, Adam, 'Power and the politics of prejudice' in: Matti Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds old and new in Europe*, 69-76 (Prickly Paradigm Press, Chicago 2007).

Weiss, John, *The Politics of Hate. Anti-Semitism, History, and the Holocaust in Modern Europe* (Ivan R. Dee, Chicago 2003).

Werbner, Pnina, 'Folk devils and racist imaginaries in a global prism: Islamophobia and anti-Semitism in the twenty-first century', in: *Ethnic and Racial studies*, Vol. 36, No. 3, 450-467 (2013).

Wieviorka, Michel, *The arena of racism* (Londen 1995).

Gebruikte Websites

<http://www.trouw.nl>

<http://www.geloveninsamenleven.nl>

<http://www.stormfront.org>

<http://www.pvv.nl>

<http://pewglobal.org>

<http://www.rkdocumenten.nl/>

Overige bronnen

European Commission & European Monitoring Center on Racism and Xenophobia (EUMC), *The fight against Anti-Semitism and Islamophobia. Bringing Communities together* (Brussel/Wenen 2003).

Nostra Ætate. Bron: <http://www.rkddocumenten.nl/rkddocs/index.php?mi=600&doc=610>.

Pew Research Center, *Pew Global Attitudes Project: Unfavorable views of Jews and Muslims on the increase in Europe* (2008).

Wilders, Geert (PVV), *Toespraak Algemene Beschouwingen Termijn 1* (16 september 2009).

Wilders, Geert (PVV) *Toespraak Verantwoordingsdebat 2009. Spreektekst* (28 mei 2009).

7. Bijlage

Inbreng Geert Wilders – Algemene Politieke Beschouwingen (16 september 2009)

“Het is over. Dit kabinet is vastgelopen, als een oude auto die vastzit in het mulle zand. Het piept nog een beetje, het kraakt. Iedereen kan zien dat het beestje nooit meer een meter zal rijden. De accu is leeg. Het is voorbij. Voorzitter, het zou om te lachen zijn als het niet ging om de toekomst van Nederland. Dan kon je pret hebben om dat clubje hulpelozen dat angstig door de beslagen ruit naar buiten kijkt, hopen dat iemand ze kan vertellen welke kant ze opmoeten. Ze weten zelf, als je goed kijkt, dat er geen redden meer aan is. Dat ze alle verkeerde beslissingen hebben genomen en dat ze geen acht hebben geslagen op het bordje ‘moeras linksaf’. Maar ze gingen toch linksaf. Omdat hun ideologische TomTommetje al sinds de sixties staat afgesteld op ‘linksaf’. Ze kunnen niet anders. Wouter achter het stuur, André in het babyzitje en Jan Peter die alles best vindt zolang zijn partij maar voorin mag zitten.

Ze hebben nog geprobeerd wat ballast overboord te zetten. Mevrouw Vogelaar werd aan een boom gebonden, Aboutaleb stapte met al zijn paspoorten al uit in Rotterdam, Van Geel had het liefst de afslag Brabant gepakt om Commissaris van de Koningin te worden, Jan Peter roept steeds: “Ik wil naar Brussel” en Al Gore-papegaai mevrouw Cramer tettert vanaf de achterbank: “Niet zo hard rijden, dat is slecht voor de ijsberen!” De enige route die de PvdA voorstelt is om een paar extra rondjes te rijden op de grachtengordel.

Minister-president, stop er toch mee. Stuur die roestbak nou naar de sloperij. Incasseer die slooppremie. Het heeft geen zin meer. Er is maar één reden waarom het kabinet doorstrompelt. Dat is de angst voor verkiezingen.

Ik begrijp dat wel. Ik snap het. Als Nederland namelijk mag stemmen, dan zal het laten zien dat het vooral op 1 plek crisis is... en dat is in het kabinet. Dat de mensen van Balkenende/Bos vooral goed waren in het gooien van miljarden richting de krijtstrepen, naar de grote banken. Als Nederland mag kiezen, dan kiest het tegen de graaicultuur, de dikke vette bonussen en de bijbanenbeunhazerij. Hoe durft het kabinet de gewone burger te pakken terwijl ze tegelijkertijd miljarden uitgeeft aan banken en linkse hobby's, en honderden miljoenen voor de 19.000 asielzoekers die ons volgend jaar te wachten staan, ongeveer een verdubbeling ten opzichte van vorig jaar.

Als Nederlanders mogen zeggen hoe ze denken over bezuinigingen, nou dan kan ik u nu wel voorspellen: dan worden de zorg, de politie en het onderwijs ontzien. Daar mag volgens Nederland niet op worden beknipt. Wel gaan de grenzen acuut dicht voor nog meer gelukszoekers. Dan gaat de kraan voor ontwikkelingshulp dicht en gaan er miljarden minder naar die bureaucratische moloch, de Europese Unie. Dan zal de linkse publieke omroep het met veel minder geld moeten doen en komt er geen dure JSF.

Als de kiezer het voor het zeggen krijgt, dan past de fractie van de Partij van de Arbeid in een Mini Cooper. Wegkijken heeft geen zin meer. De vastgelopen coalitie kan zijn hoofd diep onder het dashboard steken, de kiezer staat te springen, die telt de dagen tot de verkiezingen, uiterlijk op 11 mei 2011. De kiezer wil een nieuwe Kamer en een nieuw kabinet in plaats van dit stelletje hulpelozen in dat vastgelopen autootje.

Maar, eerlijk is eerlijk, er wordt door dit kabinet ook veel bereikt. Zo gaat het goed met de integratie... Althans, met de integratie van Nederland in de dar-al-islam, de islamitische wereld. Enthousiast werkt dit kabinet mee aan de islamisering van Nederland. In heel Europa zet de elite de sluizen open. Nog even en dan is één op de vijf mensen in de Europese Unie moslim. Goed nieuws voor dit multicultuurland-kabinet dat buigen voor de verschrikkingen van Allah als haar belangrijkste taak ziet. Goed nieuws voor het CDA. C-D-A, dat inmiddels staat voor Christenen Dienen Allah.

Voorzitter, dit kabinet, deze elite heeft niet de geringste wil zich te verzetten tegen de islamisering. Nee, die ziet het als een prachtige verrijking voor het Nederlandse landschap. Al die knusse moskeeën, die leuke hoofddoekjes, die gezellige boerka's. Ja, Nederland wordt daar echt een stuk mooier van. Hier en daar valt eens een dooie, wordt eens iemand verkracht en gaat ons land op termijn failliet. Maar dat mag de pret niet drukken. Een kniesoor die daar op let. Even geduld nog, ons wacht de islamitische heilstaat.

Voorzitter, een beter milieu begint bij jezelf. Heel veel Nederlanders ergeren zich aan de vervuiling van de publieke ruimte door de islam. Oftewel, ons straatbeeld gaat op sommige plekken steeds meer lijken op Mekka en Teheran. Hoofddoekjes, haatbaarden, boerka's, mannen in rare lange witte jurken. Laten we daar eens wat aan doen. Laten we onze straten gaan terugveroveren, en zorgen dat Nederland er weer gaat uitzien als Nederland. Die hoofddoekjes zijn echt een teken van onderdrukking van de vrouw, van onderwerping, van verovering. Het is een symbool van een ideologie die er op uit is om ons te koloniseren. Daarom: tijd voor de grote schoonmaak van onze straten. Als onze nieuwe Nederlanders zo graag hun liefde voor die zevende-eeuwse woestijnideologie willen tonen, doe het maar lekker in een islamitische land, maar niet hier, niet in ons land.

Voorzitter, dit land kent accijnzen op benzine en diesel, parkeervergunningen en een hondenbelasting, had een vliegtax en heeft een verpakkingstax, waarom dan niet een hoofddoekjesbelasting? Een kopvoden-tax. Gewoon één keer per jaar een vergunning halen en dan meteen even aftikken. Duizend euro per jaar lijkt me een mooi bedrag. Zo gaan we eindelijk eens iets terugverdienen aan wat ons al zoveel heeft gekost. Ik zou zeggen: de vervuiler betaalt. Mijn vraag: is het kabinet bereid een hoofddoekjesbelasting in te voeren?

Voorzitter, het kabinet wil de burger niet vertellen wat de massa-immigratie en de aanwezigheid van niet-westerse allochtonen ons kost. Het kabinet weigerde onze vragen te beantwoorden. Gelukkig weten we wel wat die grap bij benadering kost. Het weekblad Elsevier sloeg aan het rekenen en kwam uit op meer dan tweehonderdmiljard euro. Om precies te zijn: 216 miljard euro. Voor dit jaar alleen betekent dat bijna 13 miljard.

Maar, Voorzitter, dit kabinet wil het dus niet weten. “We gaan toch ook niet uitrekenen hoeveel bejaarden kosten”, zegt het kabinet. Hoezo weten we niet wat een bejaarde kost? Iemand in een verpleeghuis kost 165 euro per dag, een gevangene 192 euro en een TBS-er 476 euro. Maar als het gaat om het stemvee van de PvdA dan is het ineens: oogjes dicht en snaveltjes toe. Dan is de waarheid onder de pet blijven. Als het gaat om immigratie, dan lijkt de informatie ineens zo ongeveer een staatsgeheim. En dat terwijl immigratie het resultaat is van regeringsbeleid; het gevolg van de beslissing om de sluisen wagenwijd open te zetten.

Voorzitter, Nederland kent ongeveer één miljoen moslims. Veel van hen zijn immigranten. En die zijn echt niet allemaal uit liefde naar Nederland gekomen. Ze komen heus niet massaal hierheen omdat ze dit zo'n geweldig land vinden met al die ongelovigen, al die kaffirs. Waar ze wel voor komen? Nou, voor de uitkeringen bijvoorbeeld. En voordat u mij daar op aanvalt. Dat zeg ik niet alleen. GroenLinks-Kamerlid Tofik Dibi zei onlangs dat jongeren in Marokko Nederland zien als een Utopia waar je uitkeringen kan krijgen. Een afhaalbalie voor gratis geld, maak ik ervan. Kortom, Voorzitter, het is een economische calculatie om hier te komen. Daar geen cent te makken, hier een vette uitkering.

Voorzitter, is het dan zo gek dat wij ons eens afvragen hoeveel die linkse hobby ons kost? Dat wij eens een economische calculatie uitvoeren? Als zij het doen, waarom wij dan niet? De boodschap van het kabinet is: betalen en je kop houden, en, weet je wat, het immigratiefeest moet doorgaan, blijft u maar lekker twee jaar langer doorwerken. Twee jaar zwoegen en zweten, om de islamisering te financieren. Wat een visie!

Het kabinet zwijgt over die kosten en zet de Grondwet daarbij opzij. De PVV zal dat morgen belonen met een motie van wantrouwen. Ook starten we zelf een onderzoek. Heel Nederland is welkom om mee te denken. Wat moeten we allemaal meetellen? Welke posten zijn we vergeten? Hoeveel kost de massa-immigratie ons? Iedereen kan binnenkort terecht op de nieuwe website www.watkostdemassaimmigratie.nl. Binnenkort online. We gaan zelf onderzoek doen of we besteden het uit.

Voorzitter, al dat geld dat de massa-immigratie ons kost kunnen we veel beter gebruiken. Bijvoorbeeld voor onze eigen ouderen. Handen af van de AOW. Wij accepteren niet dat er op de AOW wordt gekort. Wat een asociale voorstellen! Wat een onzin ook, van de 63- en 64-jarigen werkt nu minder dan 15%. Van ons hoeven mensen straks niet twee jaar langer door te ploeteren.

De mensen op straat weten wel wat het probleem is. Zij kunnen het u precies vertellen. Zij weten dat de massa-immigratie het probleem is. Dat heeft ons minimaal 216 miljard in veertig jaar gekost. Kabinet, haal het nu niet in uw hoofd om 4 miljard te korten op de AOW.

Haal het dus niet in uw hoofd de rekening bij de gewone man neer te leggen. Iedereen moet gewoon met 65 met pensioen kunnen. Ons voorstel is: sluit de grenzen voor de gelukszoekers uit moslimlanden. Dat levert miljarden op die we goed kunnen gebruiken voor de verdediging van de AOW.

We staan op een kruising: kiezen we voor nog meer massa-immigratie of kiezen we voor onze ouderen? De Partij voor de Vrijheid kiest voor onze ouderen.

Voorzitter, solide economisch beleid begint met lagere belastingen. Die zijn nodig om de eerste stapjes op weg naar een beter Nederland te zetten en dat kan volgend jaar al. Daarvoor hebben wij een Tegenbegroting gemaakt. In 2010 buigen we voor ruim 7 miljard aan linkse hobby's en subsidies om. Daarmee verlagen we de inkomstenbelasting in de tweede schijf met 3%. Niet een paar 100 euro minder, maar een paar 100 euro meer voor een modaal gezin. Heel veel mensen krijgen daardoor meer geld in hun portemonnee. Ook dringen we het tekort met ruim 1 miljard euro extra terug, geven we 1 miljard extra aan de zorg en geven we het gestolen Kwartje van Kok eindelijk terug aan de pomp. En voor de PVV ook geen bezuinigingen op de politie. Geen cent. Wij maken de onverantwoorde bezuinigingen van dit kabinet op de politie helemaal ongedaan.

En, behalve belastingverlaging hebben we nog twee plannen om de economische crisis, waar het kan, iets te verzachten. Twee plannen om de economie een flinke oppepper te geven. In de eerste plaats halveren we de overdrachtsbelasting. De woningmarkt zal weer op gang komen, want het kopen van een huis wordt goedkoper. Ten tweede jagen we direct de werkgelegenheid aan door arbeid tijdelijk goedkoper te maken. De PVV trekt 320 miljoen euro uit om mensen die werkloos zijn geworden sneller aan een baan te helpen in de marktsector. We schrappen voor een jaar de sociale lasten voor werkgevers die mensen vanuit de werkloosheid aannemen. Daardoor kunnen 100.000 mensen die geen baan meer hebben ten gevolge van de crisis sneller aan de slag! 100.000 mensen! Voorzitter, dit lijkt me – bij het grootste banenverlies sinds de Tweede Wereldoorlog – vele malen effectiever dan het blijven toelaten van hordes Poolse arbeidsmigranten, zoals het kabinet dat doet.

Het kabinet maakt zich op voor de grootste bezuinigingoperatie ooit. “Alle politieke taboes zijn bespreekbaar”, zei Wouter Bos, de man die de bankiers met miljarden heeft gespekt en nu de gewone man de prijs wil laten betalen. Voorzitter, het financieel beleid van dit kabinet is niet te verdedigen, ik begrijp dat de financieel woordvoerder van de PvdA, de heer Tang, alles heeft gedaan om het debat daarover maar niet te hoeven voeren.

Voorzitter, de heer Bos moet maar eens beginnen bij het eigen linkse, taaie vlees. En blijf af van de

zorg, de politie en het onderwijs. Het zal niet gemakkelijk zijn om de eigen achterban aan te pakken, maar het kan wel. Voorzitter, snij in die linkse publieke omroep, minimaliseer de contributie aan de Europese Unie, stop met de kunstsubsidies, hou, behalve noodhulp, op met die waanzinnige ontwikkelingshulp, geen dure JSF-toestellen.

Voorzitter, de misdaad moet veel harder worden aangepakt. Nederland moet worden terugveroverd, straat voor straat, wijk voor wijk, strandfeest voor strandfeest. Met agenten die keihard optreden tegen criminelen in plaats van snelheidsboetes uitschrijven als je een paar kilometer te hard rijdt, zoals ze nu moeten van de mensen van bovenaf. En als het tuig bij de kladden wordt gegrepen dan zijn er ook echte straffen. Dus langer achter de tralies. Nooit meer een taakstraf of een lage gevangenisstraf voor verkrachting. Marokkaanse straatterroristen pakken we op. We pakken ze keihard aan.

Voorzitter, in ons nieuwe Nederland is opsluiting in de gevangenis de zwaarste straf, en dus niet in het verpleeghuis. De verpleegsters zijn er heel vriendelijk, maar het zijn er veel te weinig, daarom ondermeer willen wij 1 miljard extra voor de zorg. Een 24-uursluier vervangt het toilet. Elke dag douchen, daar is geen tijd voor. Voor een sigaretje moeten bejaarden – vaak met rolstoel en al – naar buiten. Maar buiten, daar zijn ze vaak al dagen, weken niet geweest. zelfs voor het wassen van kleding moet extra worden betaald en een koekje bij de koffie? Dat is vaak iets van vroeger.

Nee, dan de criminelen. Die hebben het in de gevangenis een stuk beter. Ze hebben het recht om elke dag een uur te luchten, het recht op recreatie en sport. Kleding en schoenen? Helemaal gratis. Cellen staan er blauw van de rook want in de cel mag je wel roken. Er zijn meer bewakers per gevangene dan verplegers voor bejaarden.

Het PVV-voorstel is glashelder. Ouderen moeten het veel beter hebben dan gevangenen. En nu is het andersom. Dat moet anders, en ik zou graag zien dat de minister-president daar antwoord op geeft. Geef onze ouderen in het verpleeghuis meer rechten dan gevangenen en pak die schurken in de gevangenis hun luxe af. Geen spelcomputers, geen TV's meer, geen halal-voedsel en veel minder sport en recreatie. Laat ze voelen dat ze straf hebben. En leg onze ouderen in de watten. Geef ze minstens net zoveel verzorgers als er bewakers in de gevangenis zijn. Geef onze ouderen het recht om elke dag te douchen, dat ze elke dag een uur naar buiten mogen, dat ze mogen roken op hun eigen kamer. Voorzitter, het lijkt me niet te veel gevraagd dat de mensen die nog tulpenbollen hebben gegeten in de hongerwinter, die hebben gewerkt aan de wederopbouw van Nederland – dat die mensen het veel beter krijgen als inbrekers, moordenaars en verkrachters.

Vanwege dit soort wantoestanden beklimt de PVV graag de barricaden. Het kabinet wordt af en toe ook hels, maar dan om andere redenen. De minister van Binnenlandse Zaken riep vlak voor de zomer op tot een heuse opstand. Een opstand van wie? Nou een opstand door de elite! Heeft een Nederlandse minister wel eens ooit iets zo bizars gezegd? Mevrouw Ter Horst leek zich de Che

Guevara van het Binnenhof te wanen. Bovenmodalen aller landen, verenigt U! Gij hebt niets te verliezen dan uw bijbanen.

Voorzitter ik rond af. Nederland zou er zonder dit kabinet zoveel beter kunnen uitzien. Rijker. Veiliger. Socialer. En vooral: Nederlandser. De elite droomt haar zoete roze dromen, maar het volk is niet gek. De mensen die al decennialang belazerd worden, pikken het niet langer. Verandering hangt in de lucht. Hoop gloort aan de horizon. Je proeft het overal. Er is geen houden meer aan. Iedereen ziet het. Behalve de mensen in dat autootje, in het holst van de nacht, ergens midden in het bos. Vastgelopen in het mulle zand. De accu is leeg. Het is aardedonker en doodstil. Een hondje plast tegen een voorwiel. Van der Laan eet zijn laatste broodje halal-vlees. Het kan niet veel langer meer duren. De wilde dieren ruiken hun angstzweet al. Niemand die iets durft te zeggen. Wouter verbergt zijn angstige blik achter zijn gedeclareerde RayBan-zonnebril.

Ze zijn allemaal de weg kwijt. Niemand die nog iets om ze geeft. De stilte wordt alleen doorbroken door het TomTommetje dat tegen dit kabinet zegt: 'eindpunt bereikt'.

Het is tijd voor verkiezingen!"